

Sarita Ketonen, Sonja Kiiveri

Mörrin tarina

Lapsen osallisuuden toteutuminen sadutuksen keinoin

Opinnäytetyö

Kevät 2018

Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: Seinäjoen ammattikorkeakoulu

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Sarita Ketonen, Sonja Kiiveri

Työn nimi: Lapsen osallisuuden toteutuminen sadutuksen keinoin

Ohjaaja: Päivi Rinne

Vuosi: 2018

Sivumäärä: 60

Liitteiden lukumäärä: 2

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö käsittelee lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Teoriaosuudessa tarkastellaan varhaiskasvatusta ohjaavaa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteita, lasten osallisuutta, sadutusta sekä toimintatutkimuksen kulkua.

Opinnäytetyön tavoitteena on suunnitella teoriaosuuden pohjalta varhaiskasvatukseen käyttöön toiminnallinen materiaali, joka tukee uuden vahaiskasvatustuksen velvoittavaa lapsilähtöisyyttä ja lasten osallisuutta. Toiminnallisen materiaalin suunnittelussa on huomioitu myös laaja-alaisen oppimisen mahdollisuus, vaikka materiaali pohjautuukin pääasiassa osallisuuden toteutumiseen sadutuksen keinoin. Toinen tavoite on testauttaa materiaali yhdessä varhaiskasvatuksen henkilökunnan kanssa. Materiaalin soveltumista lapsen osallisuuden lisäämiseksi arvioidaan tekemällä omia havaintoja sekä haastatteleamalla yhteistyöpäiväkodin henkilökuntaa ja lapsia.

Suunniteltu materiaalipaketti toimi hyvin käytännössä ja tuki hyvin lapsen osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Sadutus menetelmänä toteutti myös Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden velvoittamaa lapsen osallisuutta. Keskeisiksi tekijöiksi lasten osallisuuden toteutumiseksi nousivat lastentarhanopettaja kokonaisvaltainen pedagoginen osaaminen sekä vuorovaikutustaidot.

Materiaalipaketti sai positiivista palautetta yhteistyö päiväkodilta. Se koettiin tarpeelliseksi ja sen koettiin tukevan lapsen osallisuutta hyvin. Materiaalipaketti jäi myös päiväkodin aktiiviseen käyttöön ja sen jatkokäyttöä oli jo suunnitteilla esimerkiksi musiikin keinoin.

Avainsanat: varhaiskasvatus, lasten osallisuus, sadutus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: Seinäjoki University of applied sciences

Degree programme: Bachelor of social services

Author/s: Sarita Ketonen, Sonja Kiiveri

Title of thesis: Children's participation in storycrafting

Supervisor(s): Päivi Rinne

Year: 2018

Number of pages: 60

Number of appendices: 2

This functional thesis deals with the child's participation in early childhood education. The theoretical part examines curriculum basics, children's involvement, storycrafting and the course of action research. The target of the thesis is to design functional material for early childhood education on the basis of the theoretical part which supports the mandatory child orientation and child involvement on the new early childhood education act/law. The design of functional material has also taken into account the possibility of extensive learning, even though the material is mainly based on the realization of inclusion with the help of storycrafting. Another goal is to test the material together with the staff of early childhood education. The compatibility of the material to increase the child's involvement is assessed by doing your own observations and interviewing cooperation kindergarten staff and children.

The planned material package worked well in practice and supported the child's involvement in early childhood education well. Storycrafting as a method also implemented the child's involvement required by the criteria of the early childhood education plan. Key factors for the implementation of children's inclusion were the comprehensive pedagogical competence and the interaction skills of the kindergarten teacher.

The material package received positive feedback from the cooperation kindergarten. It was considered necessary and was felt to support the child's involvement well. The material package was also left to the active use of the kindergarten and its subsequent use was already planned for example by means of music.

Keywords: early childhood education, children's participation, storycrafting

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ.....	4
Kuvioluettelo	6
1 JOHDANTO	7
2 PEDAGOGIIKKA VARHAISKASVATUKSESSA.....	9
2.1 Varhaiskasvatus.....	9
2.2 Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma.....	10
3 OSALLISUUS	12
3.1 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa	12
3.2 Kasvattajan oppimiskäsitys osallisuuden mahdollistajana	13
3.2.1 Lapsikäsitys ja lapsilähtöisyys.....	16
3.1.2 Lapsi aktiivisena toimijana.....	17
3.2 Lapsen osallisuuden portaat	18
4 SADUTUSMENETELMÄ VARHAISKASVATUKSESSA	22
4.1 Sadutusmenetelmä	22
4.2 Sadutus osallisuuden edistäjänä.....	25
4.3 Sadutus laaja-alaisen oppimisen kehittämisessä.....	28
4.4 Saduttaja varhaiskasvatussuunnitelman tukijana.....	29
6 LASTEN OSALLISTAMISEN PROSESSI.....	32
6.1 Toimintatutkimus.....	32
6.2 Prosessin lähtökohdat.....	34
6.2 Sadutusidean käynnistäminen ja yhteistyö päiväkodissa.....	37
6.3 Ensimmäinen sadutuskerta ja Metsämörri-retki	39
6.4 Toinen sadutuskerta päiväkodissa	43
6.5 Kirjan julkistamistilaisuus	47
6.6 Materiaalipaketin kehittäminen.....	49
7 KEHITTÄMISTYÖN YHTEENVETO	53
LÄHTEET.....	57

LIITTEET 60

Kuvioluettelo

Kuvio 1. Osallisuuden portaat (Hart 1992).....	19
Kuvio 2. Osallisuuden portaat (Turja 2010).....	20
Kuvio 3. Sadutuksen mahdollisuuksia (Lapset kertovat -hanke 2000).....	26
Kuvio 4. Toimintatutkimuksen spiraalimalli (Suojanen 2014).....	32
Kuvio 5. Materiaalipaketin eteneminen.	49

1 JOHDANTO

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö käsittelee lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa. Opinnäytetyömme on kehittämistyö, jonka pohjana ja lähtökohtana pidämme Opetushallituksen vuonna 2016 julkaisemaa Valtakunnallista varhaiskasvatussuunnitelmaa, jonka ohjeistukset ovat ensimmäistä kertaa velvoittavia. Erityisesti lapsen osallisuuden toteutumista korostetaan uutena velvoittavana asiana.

Kiinnostus tähän aiheeseen lähti meidän molempien aikaisemmasta työkokemuksesta varhaiskasvatuksessa. Olemme työssämme huomanneet, että lasten osallisuus koetaan työntekijöiden parissa monella eri tavalla. Sitä myös toteutetaan todella kirjavasti. Lisäksi olemme huomanneet, että Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden velvoittavuus on aiheuttanut varhaiskasvatuksen henkilökunnassa myös ristiriitaisia ajatuksia. Paljon on pohdittu, mitä osallisuus todella on sekä sitä, missä ja miten paljon lasten tulisi saada vaikuttaa ja päättää varhaiskasvatuksen toiminnasta. Opinnäytetyömme yksi tavoite on kehittää myös omaa ammatillisuuttamme.

Opinnäytetyömme on tarkoitus tutkia osallisuuden käsitettä ja tarkastella, mitä kaikkea se sisältää. Erityisesti haluamme tuoda esille kasvattajan roolin lapsen osallisuuden toteutumisessa. Opinnäytetyömme teoriaosuus avaa, millaista tietämystä ja osaamista osallisuuden toteutuminen vaatii varhaiskasvatuksen henkilökunnalta. Teoriaosiossa käydään myös läpi, millaisia myönteisiä vaikutuksia osallisuudella on lapsen kehitykseen.

Opinnäytetyömme toteuttamisen menetelmäksi valitsimme sadutuksen. Osallisuuden ja sadutuksen teoriaa yhdistellen suunnittelimme varhaiskasvatuksen henkilökunnalle lapsia osallistavan materiaalipaketin. Materiaalipaketin avulla oli tarkoitus tutkia lapsen osallisuuden mahdollistumista varhaiskasvatuksessa. Osallistuimme myös itse materiaalipaketin toteuttamiseen. Samalla havainnoimme ja haastatelimme lapsia ja Suvikellon lastentarhanopettajaa.

Materiaalipaketti toteutettiin yhteistyö päiväkodissamme. Päiväkoti Suvikello on 24-paikkainen Seinäjoella toimiva yksityinen päiväkotitoiminta. Suvikello on kristillisellä arvopohjalla toimiva musiikkipainotteinen päiväkotitoiminta (Päiväkoti Suvikello 2016).

Suunnittelemassamme lapsen osallisuutta korostavassa toiminnassa lapset tulisivat kuvaamaan metsäretkellä Metsämörri-hahmoa ja näistä kuvista sadutettaisiin lasten kanssa yhteinen tarina. Osallistuisimme myös itse lasten sadutukseen. Lopuksi tarinat koottaisiin kirjaksi, jonka osallistuneet lapset saisivat muistoksi.

Toiminnan toteutuksen jälkeen pyytäisimme henkilökunnalta palautetta siitä, miten hyvin suunnittelemamme toiminta oli tukenut lasten osallisuutta. Tämän palautteen ja omien havaintojemme pohjalta arvioimme, miten hyvin suunnittelemamme toiminta oli tukenut lasten osallisuutta sekä sitä mitkä tekijät mahdollisesti heikensivät sitä.

Tämä runo johdattelee hyvin osallisuuden maailmaan ja siihen, mitä opinnäytetyöllemme tavoittelemme:

Lapsi yrittää sanasen sanoa
Aikuisen huomiota kovasti anoa
Haluan minäkin tärkeä olla
Eikö tuo kuule . oonko nolla

Turhaan lapsi tuota luuli
Aikuinen viestin kyllä kuuli
Kiinnostuksensa aikuinen näyttää
Lapsen huomion hymyllä täyttää

Kohtaaminen tuo on aito
Kohtaaminen tuo on taito
Pieni ele ilon antaa
Kohti kasvua se kantaa
(Roos 2016.)

2 PEDAGOGIIKKA VARHAISKASVATUKSESSA

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatus on lapsen kasvatuksen, hoidon ja opetuksen muodostama kokonaisuus. Siinä painotetaan pedagogiikkaa, joka tarkoittaa, että kaikki lapsen kanssa tehtävä toiminta on suunnitelmallista ja tavoitteellista. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on lapsen kehityksen, kasvun ja oppimisen tukeminen sekä lapsen hyvinvoinnin edistäminen. (Opetushallitus 2017.)

Pedagogisen toiminnan suunnittelussa tulee huomioida, että sen tulee olla tietoista, tavoitteellista sekä suunniteltua. Lisäksi suunnittelussa tulee huomioida lasten tarpeet ja kiinnostuksen kohteet. Tärkeää on myös ottaa huomioon lasten kehitysvaiheet sekä oppimisen osa-alueet. Pedagogista toimintaa tulee lisäksi kuvata kokonaisvaltaisuus. (Tarkka & Helin 2017.)

Varhaiskasvatuksen tarkoitus on vahvistaa lapsen yhteiskunnallista ja koulutuksellista tasa-arvoa sekä elinikäistä oppimista. Varhaiskasvatus antaa lapselle perustan, jonka päälle lapsen kehitys, hyvinvointi ja oppimispolku voivat rakentua. Pedagogisella varhaiskasvatuksella on suuri merkitys lapsen kehitykselle ja oppimiselle. Se ehkäisee ja korjaa lapsen oppimisvaikeuksia, kehittää lapsen sosiaalisia taitoja sekä ehkäisee syrjäytymistä. (OAJ 2018.)

Varhaiskasvatuksen ensisijainen ja tärkein tehtävä on edistää lapsen kehitystä ja hyvinvointia. Lapsen hyvinvointi koostuu siitä, että turvataan lapsen fyysinen kasvu ja terveys sekä varmistetaan lapselle terveellinen ja turvallinen kasvuympäristö. Lisäksi lapsella tulee olla riittävästi pysyviä ja turvallisia kiintymyssuhteita ja näitä tulee ylläpitää. Lapsen tulee saada myös ikätason mukaista hyvää hoitoa, jota toteutetaan kunnioituksen ja rakkauden ilmapiirissä. Lapsen hyvinvointiin kuuluu lisäksi se, että lapselle tarjotaan ikätason mukaista kasvatusta ja opetusta. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 31.)

Hyvässä varhaiskasvatuksessa korostuvat leikki ja mielikuvitus. Lapsen omalle ajattelulle tulee olla tilaa ja aikaa. Lapsen toiminnalle tulee luoda sellaiset olosuhteet, että lapsi pystyy toimimaan luovasti ilman, että häntä ohjataan liikaa ulkoa päin.

Lapselle luontaisessa oppimisessa korostuvat lapsikeskeisyys ja spontaanius, jotka tukevat myös lapsen itsetunnon kehitystä sekä varhaista oppimista. Toiminnan suunnittelussa on tärkeää tukea sekä lapsen osallisuutta, että lapsen aloitteita. Nämä eivät kuitenkaan poista aikuisen ohjauksen tarvetta, kun suunnitellaan virikkeellistä ympäristöä, ryhmän toimintaa tai uusien asioiden oppimista. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2008, 32.)

Varhaiskasvatusta järjestävät niin kunnat kuin yksityisetkin tahot. Varhaiskasvatusta voidaan tarjota päiväkodeissa, perhepäiväkodeissa sekä esimerkiksi leikki- ja kerhotoiminnassa. Suomessa jokaisella lapsella on oikeus varhaiskasvatukseen. Lapsen vanhemmat päättävät siitä, osallistuuko lapsi varhaiskasvatukseen. (Opetushallitus 2017.)

Opetushallitus on Suomen varhaiskasvatuksen asiantuntijavirasto. Sen tehtävänä on laatia ja päättää varhaiskasvatussuunnitelman perusteista. Paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat laaditaan sen pohjalta. Jokaiselle lapselle, joka on päiväkodissa tai perhepäivähoidossa, laaditaan myös henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. (Opetushallitus 2017.)

2.2 Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma

Opetushallitus julkaisi vuonna 2016 Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet, jossa se antaa valtakunnallisen määräyksen, miten varhaiskasvatusta tulee toteuttaa. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on laadittu varhaiskasvatuslain (L19.1.1973/36; L 580/2015) pohjalta ja sen tavoite on yhdenvertaistaa varhaiskasvatuksen tarjoamaa lapsen kokonaisvaltaista kasvun, kehityksen ja oppimisen tukea. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on siis velvoittava julkaisu. Tämä tarkoittaa sitä, että jokaisen varhaiskasvatusta antavan tahon on toteutettava näitä määräyksiä. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 8.)

Varhaiskasvatussuunnitelman yhtenä arvoperustana toimii YK:n lasten oikeuksien sopimus (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 18). Sopimus on valtioita sitova ihmisoikeussopimus, joka turvaa lapsen etuja ja oikeuksia (Suomen Unicef 2016). Unicefin entinen pääsihteeri J.P. Grant onkin osuvasti sanonut, että "Lapsen

oikeus on aikuisen velvollisuus+ (Suomen Unicef 2016). Tämä ajatus sopii erittäin hyvin tämän opinnäytetyön ohjenuoraksi.

Opinnäytetyömme keskittyy varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden osalta syvemmin lapsen osallisuuteen, lapsilähtöiseen toimintaan ja laaja-alaiseen oppimiseen. Pyrimme opinnäytetyössämme avaamaan näitä käsitteitä ja toiminnallisessa osuudessa yhdistämme teorian käytännön työhön. Näin toteutamme sitä, mitä Opetushallitus on valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa määrännyt.

3 OSALLISUUS

3.1 Lapsen osallisuus varhaiskasvatuksessa

Lapsen osallisuudella varhaiskasvatuksessa tarkoitetaan lapsen oikeutta vaikuttaa, osallistua ja toimia omien halujensa ja kykyjensä mukaan yhteisössään, johon hän tuntee kuuluvansa. Aikuinen tukee ja ohjaa lapsen oppimista pedagogisesti huomioiden lapsen yksilölliset vahvuudet, haasteet ja mielenkiinnon kohteet. (Ahonen 2017, 63. 64.)

Osallisuus edellyttää vastavuoroisuutta tilanteessa olevien kesken ja se toteutuu aina sosiaalisissa vuorovaikutussuhteissa. Pelkkä osallistuminen valmiiksi järjestettyyn toimintaan ei siis vielä ole osallisuutta. Osallistumisen lisäksi siihen kuulu jokaisen osapuolen, sekä lapsen että aikuisen mahdollisuus vaikuttaa niin omaan kuin yhdessä tekemiseenkin. Nämä puolestaan vaativat kuulluksi tulemistä ja myös muiden kuuntelua. Lasten mielipiteiden kuunteleminen mahdollistaa sellaisen pedagogisen toiminnan, jossa lapsen ajattelu ja hänen yksilölliset lähtökohtansa otetaan huomioon. Lapsen erilaisen näkökulman kuunteleminen ja huomioon ottaminen haastaa kasvattajaa lisäksi kyseenalaistamaan omaa ajatteluaan ja refleктоimaan omaa tapaansa työskennellä. Tämä auttaa kasvattajaa myös kehittämään omaa ammatillista kasvuaan. (Koivula, Siippanen & Eerola-Pennanen 2017, 46.)

Osallisuus on myös pyrkimystä yhdenvertaisuuteen. Tavoitteena on, että jokaiselle lapselle löytyisi sopiva tapa kuulluksi tulemiseen ja toimimiseen erilaisissa pienryhmissä tai että lapsi pääsisi mukaan jonkun muun aloittamaan puuhaan. Huomioitavaa on myös, että osallisuus perustuu aina vapaaehtoisuuteen. Osallisuudessa on myös aina otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. (Kettunen 2017, 21.)

Lapsen osallisuuteen liittyy aina lapsen ja aikuisen välinen valtasuhde. Sitä määrittävät kasvattajan henkilökohtaiset näkemykset sekä ajan ja kulttuurin näkemys lapsesta, lapsen asemasta ja kehityksestä. Nämä vaikuttavat siihen, miten lapsen nähdään kykenevän missäkin ikävaiheessa toimimaan ja miten kasvattajien tulisi ohjata ulkopuolisin toimin lapsen kehitystä ja oppimista. Osallisuuden mahdollistuminen

vaatii kasvattajalta näkemystä lapsuuden itseisarvosta. Tämä tarkoittaa sitä, että lapsuutta arvostetaan tässä ja nyt. (Hujala & Turja 2016.)

3.2 Kasvattajan oppimiskäsitys osallisuuden mahdollistajana

Lapsen osallisuuden mahdollistuminen varhaiskasvatuksessa lähtee siitä, millainen oppimiskäsitys kasvattajalla on. Tällä tarkoitetaan kasvattajan käsitystä ja tietoa oppimisesta ja oppimisprosessista. Oppimiskäsitys ohjaa kasvattajan toimintaa lapsen kanssa monin eri tavoin. Seuraavaksi käydään läpi tämän oppimiskäsityksen mukaisia näkökulmia, joiden tulisi ohjata kasvattajan työtä varhaiskasvatuksessa. (Kronquist & Kumpulainen 2011,19.)

Varhaiskasvatuksessa tehtävä pedagoginen toiminta edellyttää, että työntekijä ymmärtää lapsuuden merkityksen ihmisen elämässä. Varhaiskasvatuksen tulee tunnustaa lapsuuden itseisarvo ja se, että jokainen lapsi huomioidaan yksilönä. Lapsen oikeus ilmaista itseään ja omia mielipiteitään ja ajatuksiaan tulee myös ottaa huomioon. Näin jokaisen lapsen oikeus tulla kuulluksi, nähdyksi ja huomioon otetuksi toteutuu. Tärkeää on myös toiminnan pohjana oleva tietämys lapsen yksilöllisestä kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016,18. 19.)

Mikkonen ja Nivalainen (2006, 56) ovat sitä mieltä, että varhaiskasvatuksessa elää edelleen oletamus, jonka mukaan lapsen käyttäytymistä voidaan muuttaa siirtämällä uutta tietoa sellaisenaan lapselle. Aikuisella on paljon tietoa, mutta aikuineen ei aina tiedä kaikkea. Varhaiskasvatuksessa tulisi huomioida, että lasten ajattelu on yksilöllistä ja yhtä moniulotteista, kuin aikuisenkin. Lapset vastaanottavat, havaitsevat ja käsittelevät tietoa omien kiinnostuksenkohteidensa ja kokemustensa pohjalta.

Samassa teoksessa (Mikkolainen & Nivalainen 2006, 56) tuodaan esille, miten tärkeää kasvattajien on laajentaa omaa käsitystään lapsen oppimisesta ja omasta roolistaan niin kasvattajana kuin opettajanakin. Oppiminen tapahtuu siellä, missä aikuinen ja lapsi kohtaavat, eli vuorovaikutuksessa. Aikuisen ja lapsen kohtaamisessa kumpikin jakaa omat kokemuksensa, käsityksensä ja tietonsa toisen kanssa. Lisäksi

on muistettava, että oppiminen ei ole aina järjen asia, vaan tunteilla on iso merkitys siihen, miten asiat havaitaan. Jos lapsen halutaan rekisteröivän ja oppivan aidosti uusia asioita, tulee tiedon myös koskettaa ja puhutella häntä.

Mikkonen ja Nivalainen (2006, 15) pohtivat kirjassaan myös lapsuuden yksinäistymistä. He ovat sitä mieltä, että se johtuu yhteisöllisen kulttuurin murtumisesta. Lapset viettävät myös entistä pidempiä aikoja hoidossa erossa vanhemmistaan. Tämänkin vuoksi on mielestämme tärkeää, että varhaiskasvatuksessa tuetaan lasten yhdessä tekemistä, joka antaa lapselle osallisuuden ja yhteisöön kuuluvuuden tunteen, mikä taas nostaa itsetuntoa.

Lapsen osallisuutta on oman kokemuksemme mukaan helpointa toteuttaa silloin, kun lapsi saa itse suunnitella ja päättää mitä tekee, esimerkiksi vapaan leikin aikana. Haasteellisempaa onkin tuoda lapsen osallisuus mukaan toimintaan, jonka idea on lähtenyt aikuiselta. Juuri tätä näkökulmaa haluamme avata tässä opinnäytetyössä. Lapsi ei voi päättää kaikesta mitä tehdään, mutta hänellä tulee olla oikeus osallistua toiminnan sisällä olevaan päätöksentekoon. Tällöin aikuinen antaa raamit toiminnalle ja toiminnan sisällä lapsen tulee saada vaikuttaa asioiden kulkuun.

Sosiokonstruktivisessa oppimiskäsityksessä oppimisen nähdään tapahtuvan yhteisöllisesti muiden ihmisten kanssa. Uusi tieto syntyy ja rakentuu, kun opittava asia jaetaan ja työstetään muiden kanssa. Tämä oppimiskäsitys nostaakin vuorovaikutuksen muiden kanssa tärkeäksi tekijäksi oppimisessa. (Oppimiskäsityksiä 2017.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2016, 20) korostaa lapsen myönteisiä tunnekokemuksia ja vuorovaikutussuhteita oppimisen edistäjänä. Oppimisen kannalta on tärkeää, että lapsi saa kokemuksen vertaisryhmään kuulumisesta ja kokee kuuluvansa yhteisöön. Henkilöstön ohjaus ja tuki ovat lapselle tärkeitä ja niiden tulee olla olennainen osa varhaiskasvatuksen toimintaa.

Vuorovaikutus ohjaa ja määrittää varhaiskasvatuksessa kaikkea toimintaa, olipa sen laatu hyvää tai huonoa. Lapsi kehittyy, kasvaa ja oppii ollessaan vuorovaikutuksessa muiden ihmisten ja lähiympäristönsä kanssa. Varhaiskasvatuksen arjessa vuorovaikutus on koko ajan läsnä ja sen laadun merkitys onkin todella suuri. Kasvattajan on tiedostettava, että vuorovaikutukseen kuuluu sekä sanallisesti että ei-

sanallisesti tapahtuva kommunikointi. Kommunikoinnin tulee aina olla myös vastavuoroista. (Ahonen 2017, 33.)

Ahonen (2017, 34. 35) kirjoittaa, että lapsi tulee yleensä varhaiskasvatuksessa kuuluksi ja ymmärretyksi. Tämä ei silti vielä riitä siihen, että lapsi nähdään aktiivisena toimijana. Lisäksi lapsen tulee pystyä luottamaan, että hän voi omalla viestinnällään vaikuttaa asioihin. Aikuisen on myös otettava lapsen viestit tosissaan ja vastattava niihin niin, että lapsi kokee, että hänen viesteillään on myös merkitystä.

Lasta lähellä olevien aikuisten tulisi siis muodostaa lapsen ympärille oikeanlainen ilmapiiri. Tässä ilmapiirissä lapsi kasvaa ja muodostaa käsitystä itsestään ja taidoistaan. Ilmapiiri muodostuu siitä, millä tavalla aikuinen on lapsen kanssa ja miten hän toimii lapsen kanssa. Toimiessaan lapsen kanssa, aikuinen tarvitsee herkkyyttä tunnistaa lapsen erilaisia tunnetiloja, kuten iloa, surua, pelkoa ja jännitystä. Lapsen tunteiden tunnistaminen ja huomioiminen ovat edellytyksiä sille, että aikuinen voi ymmärtää lapsen mielenkiinnon kohteita ja aloitteita sekä tilannekohtaisesti, mitä lapsi sillä hetkellä tahtoo tai toivoo. (Mikkola & Nivalainen 2009.)

Tärkeää mielestämme onkin huomioida, että osallisuuden toteutuminen vaatii aikuiselta tietoista reflektointia omasta vuorovaikutustavastaan lasten kanssa. Aikuisen vastuulla on luoda lapsille myönteinen ilmapiiri, jossa voi turvallisesti esittää omia mielipiteitään ja toivomuksiaan. Oikeanlaisen ilmapiirin luomisessa ja kehittämisessä on tärkeää pohtia, miten aikuisen oma toiminta ja vuorovaikutustapa vaikuttavat sen onnistumiseen. Lapset peilaavat herkästi aikuisen käyttäytymisestä ja vuorovaikutustyylistä sen, salliiko tilanne oikeasti lasten äänen tulla kuuluviin ja huomioiduksi.

Lapsen oppimisen kannalta on tärkeää huomioida myös, miten lapsen omat käsitykset hänestä itsestään vaikuttavat hänen toimintaansa. Lapsi tulkitsee tilanteita sen mukaan, millaiset kokemukset ja tiedot hänellä on entuudestaan vastaavista tilanteista. Onkin tärkeää, että lapselle kehittyisi hyvä itsetunto ja usko omaan oppimiseensa. Tällöin hän oppii myös kaikkea uutta helpommin. (Karlsson 2001, 30.)

Pidämme erityisen tärkeänä sitä, millainen merkitys osallisuuden toteutumisella ja myönteisillä oppimiskokemuksilla on lapsen itsetunnon kehittymiseen. Myönteis-

sessä ilmapiirissä lapsen on turvallista kokeilla uusia asioita ja siellä saa myös epäonnistua. Lapsi oppii myös sen, että aina voi yrittää uudestaan ja hän motivoituu kokeilemaan sellaisiakin asioita, joita ei vielä osaa. Osallisuuden toteutuminen antaa lapselle myönteisen kokemuksen uuden oppimisesta, mikä antaa hyvän pohjan myös lapsen tulevalle koulutielle.

3.2.1 Lapsikäsitys ja lapsilähtöisyys

Perinteisessä lapsikäsitksessä lapset on nähty keskeneräisinä ihmisinä, joiden tavoite on tulla joksikin. Nykyisessä lapsikäsitksessä lapsien nähdään jo olevan jotain. Lapsi tarvitsee aikuisen apua ja tukea kehittyäkseen, mutta silti lapsuuden jokainen vaihe tulisi nähdä omana tärkeänä elämänvaiheena. (Roos 2016, 20.)

Lapsilähtöinen ja lapsikeskeinen kasvatustajattelu korostavat yksilöllisyyttä ja tasa-arvoa. Lapsi nähdään arvokkaana, juuri sellaisena kun hän on. Lapsilähtöisessä toiminnassa aikuinen kokee tärkeäksi lapsen tarpeet sekä kiinnostuksen kohteet. Lapsilähtöinen näkökulma onkin tärkeä tekijä lapsen osallisuuden mahdollistajana. (Karlsson 2001, 50.)

Varhaiskasvatustuunnitelman perusteissa korostetaan lapsilähtöisyyttä varhaiskasvatuksen toiminnassa. Lapsilähtöinen toiminta on tukemassa lapsen aktiivisuutta ja auttaa lasta haluamaan oppia lisää. Lapsi saa tällöin mahdollisuuden liikua, leikkiä sekä ilmaista itseään monin tavoin. Hän saa olla osallisena vertaisryhmäänsä. Tämä tarkoittaa myös lapsen sosiaalisten suhteiden tukemista, johon kuuluu esimerkiksi kiusaamisen ehkäisy. Lapsella on siis oikeus uuden oppimiseen sekä siihen, että hän saa oppimiseensa tukea ja kannustusta omista lähtökohdistaan käsin. (Opetushallitus 2016.)

Mikkola ja Nivalainen (2009, 56) ovat sitä mieltä, että lapsen oppimista ja kehitystä arvioitaessa on konkreettisia suorituksia, lapsen aktiivisuutta ja erilaisten asioiden osaamista painotettu liian yksipuolisesti. Lapsen ajattelun, uteliaisuuden ja kiinnostuskohteiden tunnistaminen on jäänyt vähemmälle huomiolle. He korostavatkin, että lapsen kehityksen ydin on myös ajattelun, tietoisuuden, itsetunnon ja minuuden rakentumisessa eikä vain toiminnan ja käyttäytymisen muuttumisessa.

Lapsen osallisuuden toteutuminen vaatii työntekijältä sekä oikeanlaista lapsikäisyyttä, että lapsilähtöistä ajattelutapaa. Pidämme erittäin tärkeänä, että varhaiskasvatuksen työntekijät näkevät lapsen jokaisen elämänvaiheen ainutlaatuisena. Lapsi on oikeanlainen sellaisena kuin juuri nyt on, vaikei olisikaan joiltain taidoiltaan täydellinen. Tärkeä on arvostaa juuri tätä hetkeä ja tätä kehitysvaihetta. Opinnäytetyösämme pidämme tärkeänä myös sitä, millainen merkitys osallisuudella on lapsen psyykkiseen kehitykseen. Onkin hyvä ymmärtää, että osallisuus tukee sekä lapsen konkreettista oppimista että hänen psyykkistä minäänsä.

3.1.2 Lapsi aktiivisena toimijana

Lapsen toimijuus tarkoittaa lapsen näkemistä itsenäisenä toimijana eikä ainoastaan kasvatuksen ja toimenpiteiden kohteena. Lasten kuuluu siis tulla nähdyksi samantyyppisena kansalaisena kuin kuka tahansa muukin. Tällöin heidän mielipiteitään tulee kuunnella ja heidät voidaan ottaa mukaan päätöksentekoon ja suunnittelemaan heitä itseään koskevia asioita. Lapsen toimijuus tarkoittaa lisäksi sitä, että lapsella nähdään olevan kyky osallistua oman lähipiirinsä toimintaan ja että hän pystyy myös kohtaamaan uudet tilanteet aktiivisesti. Toimijuus näkyy lapsen toiminnassa monella eri tavalla, kuten osallisuutena, aloitteellisuutena, kykynä esittää mielipiteitä, avun pyytämisen taitona sekä uusien ajatusten ja ideoiden luomisena. Toimijuus on ylipäätensä sitä, että lapsella on tunne, että hän voi itse vaikuttaa oppimiseensa ja oppimisympäristöönsä. (Kronqvist & Kumpulainen 2011, 43.)

Lapsen aktiivista toimijuutta on tärkeä tukea varhaiskasvatuksessa, koska sillä on suuri merkitys lapsen kokonaisvaltaisen kasvun ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Toimijuudella on tärkeä rooli myös lapsen minäkuvan ja identiteetin rakentumisessa. Lisäksi toimijuus vahvistaa lapsen luovia taitoja, jolloin lapsi oppii uudella tavalla kyseenalaistamaan, vastustamaan sekä luomaan uusia ratkaisuja ja ajatuksia. (Kronqvist & Kumpulainen 2011, 44.)

Lapsi nähdään myös uudessa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet .asiakirjassa (2016, 20) aktiivisena toimijana. Lapsi oppii leikkiessään, liikkeessään, tutkiessaan, työtehtäviä tehdessään sekä ilmaisten itseään esimerkiksi taiteen avulla. Erityisen tärkeää on huomioida, että oppiminen on kokonaisvaltaista ja sitä tapahtuu

kaikkialla. Lapsen oppiessa uutta tietoihin, taitoihin ja toimintaan yhdistyvät myös tunteet, kehon kokemukset, ajattelu sekä aistihavainnot.

Olemme omassa työssämme varhaiskasvatuksessa huomanneet, miten helposti kasvattaja ajattelee ja toimii lapsen puolesta. Uskomme, että useimmiten kasvattajilla on näissä tilanteissa varmastikin hyvä tarkoitusperä, tilannetta ei vain aina ole pysähdytty kunnolla miettimään. Kasvattaja saattaa myös ajatella lapsen olevan kykenemätön näkemään tilannetta selkeästi ja kokonaisuutena. Etukäteen suunniteltu tavoitteellinen toiminta voi tuoda myös sellaisen asetelman, että aikuinen ajattelee enemmän tavoitteen, esimerkiksi jonkin taidon oppimista kuin itse matkaa tavoitteeseen pääsemiseksi. Aikuiset ovat myös voineet suunnitella ohjelmaa ja tavoitteita niin paljon, ettei lapsen toimijuuden ja osallisuuden huomioimiselle jää tarpeeksi aikaa. Lasta voidaan tällöin ohjata tilanteesta toiseen ajattelematta lainkaan, miltä tilanne tuntuu ja näyttää lapsen kannalta. Aikuinen saattaa myös kokea suojelevansa lasta ja sen vuoksi ohjaa lasta hänen mielipidettään kuuntelematta. Kokemuksemme mukaan myös kiire tuo haastetta lapsen toimijuuden tukemisessa. Lapsen näkeminen kykenevänä toimijana vaatii arjessa pysähtymistä tilanteiden äärelle. Tästä herääkin kysymys, mahtaako varhaiskasvatuksen arjen hektisyyden keskellä kasvattajilla olla aikaa ja halua hidastaa sekä pysähtyä miettimään asioita myös lapsen näkökulmasta.

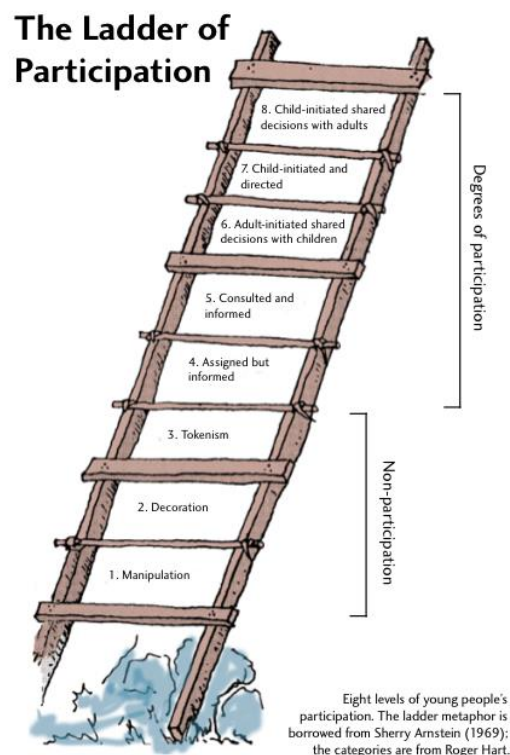
3.2 Lapsen osallisuuden portaat

Roger Hart (1992) on kehittänyt lapsen osallisuutta kuvaavan porrasmallin (Kuvio 1). Porrasmalli auttaa havainnollistamaan ja tarkastelemaan lapsen osallisuuden toteutumista vaihe vaiheelta. Mitä ylemmäs portaita mennään, sen paremmin lasten osallisuus toteutuu. Osallisuuden portaat ovat mielestämme hyvä tapa havainnoida, miten eri tavalla lapsen osallisuus voidaan nähdä. Porrasmallia katsomalla kasvattajan on hyvä miettiä, miten itse näkee oman toimintansa lapsen osallisuuden mahdollistajana.

Saara Laaksonen (2017,11) on avannut lapsen osallisuutta ja Hartin osallisuuden portaita opinnäytetyössään seuraavasti. Kolmessa ensimmäisessä portaassa korostuvat aikuisen osallisuus ja lapsen osattomuus. Näissä aikuinen suunnittelee ja

toteuttaa toimintaa ja lapset ovat osallistujia, mutta eivät ole osallisia. Lapset ovat näennäisesti toiminnassa mukana, mutta eivät pääse oikeasti osalliseksi. Lapset siis suorittavat aikuisen suunnittelemaa ja toteuttamaa toimintaa, mutta eivät pääse itse siihen vaikuttamaan.

Portaiden keskivaiheilla lasten osallisuus vahvistuu. Nyt aikuinen ottaa jo lasten mielipiteet huomioon suunnitellessaan toimintaa. Aikuinen kuitenkin edelleen suunnittelee itse, vaikka lasten mielipiteitä otetaankin huomioon. Lasten osallisuus on kuitenkin vielä aikuisjohtoista. Vasta ylimmillä portailla lapset saavat mahdollisuuden tehdä itsenäisesti päätöksiä. Heidän nähdään myös tasavertaisina toimijoina niin toiminnan suunnittelussa, kuin toiminnan toteutuksessa aikuisen kanssa. (Laaksonen 2017, 11.)

Kuvio 1. Osallisuuden portaavat (Hart 1992).

Myös Leena Turja (2010, Kuvio 2.) on pohtinut Hartin (1992) osallisuuden portaita artikkelissaan Lapset osallisina . Kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. Artikkelissa

osallisuuden portaita tarkastellaan lapsen ja aikuisen valtasuhteiden näkökulmasta. Portaikon kolme alinta porrasta eivät kuvasta varsinaista osallisuutta, vaan niissä aikuinen manipuloi lapsen ajattelua saadakseen ne aikuisen toiveiden mukaiseksi. Tällainen toiminta toteutuu esimerkiksi juhlien järjestämisessä, jossa aikuinen on suunnitellut lasten esiintymisen. Lapset ovat siis näennäisesti mukana toiminnassa, mutta tekevät niin kuin aikuinen on halunnut ja suunnitellut.

Vasta neljännellä portaalla voidaan Turjan (2010) mukaan puhua jonkinlaisesta lapsen osallisuudesta. Siinä lapsi saa tietää toiminnan tavoitteet, mutta edelleen lapsen mahdollisuus tulla kuulluksi ja vaikuttaa on aikuisen määriteltävissä. Lapsen osa on mennä aikuisen tavoitteiden mukaan.

Viidennestä portaasta lähtien lapsen mielipiteitä aletaan ottaa enemmän huomioon ja lasten päätäntävalta kasvaa. Ylimmälle portaalle päästessä lasten osallisuus on jo huomattavaa. Lasten aloitteita kuullaan ja lapset saavat itse suunnitella ja toteuttaa toimintaa. Aikuinen on silti koko ajan läsnä ja saatavilla, mikäli lapset tarvitsevat häntä. Lasten ideoimaa toimintaa tehdään myös yhdessä aikuisen kanssa. Tässä kohtaa harjoitellaan myös lasten ja aikuisten välistä vuorovaikutusta sekä dialogia, joita ilman ei voida päästä osallisuuden ylimmälle portaalle. (Turja 2010.)

Kuvio 2. Osallisuuden portaat (Turja 2010)

Tämä porrasmalli kuvaa mielestämme hyvin lapsen osallisuutta. Sen vuoksi käytämmekin tätä apuna niin toiminnallisen suunnittelussa, kuin arvioinnissa. Tavoitteenamme on suunnitella sellainen toiminta, jossa lasten osallisuus pääsee ihan ylimmille portaille saakka. Tavoitteenamme on saada lapsille tunne, että heidän mielipiteensä otetaan huomioon ja he saavat toteuttaa asioita oman mielenkiintonsa mukaan. Huomioimme toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa myös sen, miten tärkeää on aikuisen läsnäolo ja hyvä vuorovaikutus aikuisten ja lasten välillä.

4 SADUTUSMENETELMÄ VARHAISKASVATUKSESSA

4.1 Sadutusmenetelmä

Sadutusmenetelmän kehittämisen taustalla on olemassa monenlaiset vaikutteet. Suomessa 1980-luvulla sadutusmenetelmän aloitti koulupsykologi, valtiotieteen tohtori Monika Riihelä. (Karlsson 2005, 100.) Hän kokeili kerrontaa eräänlaisena terapeuttisena välineenä, jonka tarkoituksena oli saada lapsen ajatukset selkeämmin näkyville. Menetelmä korosti lapsen itsetunnon ja osaamisen tukemista. Kerrontaa kehitettiin esimerkiksi kehittämishankkeiden avulla tämän päivän käytännön malliin. Vahvimmillaan se oli 1995 - 1997, kun Monika Riihelä kehitti yhdessä Liisa Karlssonin kanssa Satukeikka-projektin. Tämän projekti antoi menetelmälle nimeksi sadutuksen, jonka avulla se tuli myös tutuksi valtakunnallisesti.

Kehittelytyö sadutusmenetelmässä eteni monia erilaisia polkuja pitkin ja monien tutkimusten ansiosta. Alkuun se oli terapiapainotteista ja laajeni hiljalleen haastatteluun sekä opetuksen kehittämiseen. Satukeikka-projekti toi esiin lasten omat tuotokset, kulttuurin, sadut ja tarinat sekä kuvat. Tämä toi näkyville sadutuksen merkityksen yhteisöllisyydelle ja osallisuudelle. Leikin ja ilon elementit tulivat myös näkyviksi. Tästä syystä myös aikuisten välinen sadutus eri muotoineen on saanut kehittäjäidean käynnistymään. (Karlsson 2005, 100.)

Narratiivinen sadutusmenetelmä aloitettiin koululaisten keskuudessa ja vasta sitten päiväkotikäisten lasten kanssa. Näiden kokeilujen jälkeen sadutusta laajennettiin kokeiluna myös aikuisten kesken. Kirjassa Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan kuvaillaan sadutusmenetelmää kauniisti kohtaamisen saareksi. Sadutuksen demokraattisen rakenteen takia suosio on kasvanut eri ikäisten kanssa. Helpon toteutuksen myötä sitä on myös helppo käyttää erilaisissa yhteyksissä ja erilaisten toimijoiden kanssa. Nykyään sitä käytetään jo aikuiskoulutuksessa, kehitysyhteistyössä, vanhustenhuollossa, vammaisten parissa, sosiaalityössä, musiikin tuottamisessa, kirjastotoiminnassa, kansainvälisessä yhteistyössä ja useissa muissa erilaisissa yhteyksissä. (Karlsson & Karimäki 2012, 169.)

Valitsimme opinnäytetyöhömmme sadutusmenetelmän, koska siinä lapsen osallisuus tulee hyvin näkyväksi. Lapsen osallisuuden huomioiminen on meille molemmille varhaiskasvatustyössä merkityksellinen tekijä. Sadutus korostaa narratiivisuutta, ja siinä tulee esiin lasta kuunteleva ja osallistava menetelmä. Tällöin myös lapsen ääni tulee arvokkaasti kuuluviin. Lasten oikeuksien sopimus korostaa lapsen oikeuksia tulla kuulluksi ja lapsen mahdollisuutta olla aktiivisen toimijan roolissa. (Lapsen oikeuksien sopimus 2017. Artikla 12, 13). Arvostamme sitä, että lapsi saa kokea olevansa osallinen toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Sadutus on keino, jossa tämä kaikki tulee näkyville ja ammattilainen kuuntelee ja kunnioittaa lapsen ääntä. Sadutuksessa yhdessä rakennettu satukirja tuo konkreettisesti esiin lapsen oman työn merkityksen. Uusi 1.8.2017 käyttöön otettu varhaiskasvatussuunnitelma korostaa lapsen osallisuuden näkökulmaa vahvasti ja halusimme tuoda näkyville yhden käytännön menetelmän, jossa tämä osallisuus huomioidaan selkeästi. (Varhaiskasvatuksen perusteet 2016, 30). Tämän uuden varhaiskasvatussuunnitelman oppimiskäsitys perustuu näkemykseen, jossa lapsi saa olla aktiivinen oppija ja toimija. Tämä saattaa mullistaa kasvattajan perinteisen roolin varhaiskasvatuksen arjessa. Se haastaa meitä varhaiskasvattajina näkemään lapsen ja lapsuuden uudessa valossa. (Ahonen 2017, 33).

Opinnäytetyömme tarkastelee reflektoiden sadutuksen menetelmää käytännössä myös lapsilähtöisen pedagogiikan näkökulmasta. Meitä kiinnostaa sadutuksessa myös lapsen ja aikuisen välinen dialogisuus sekä vuorovaikutuksen merkitys. Lapsilähtöistä pedagogiikkaa arvostetaan varhaiskasvatuksessa ja sen merkitystä myös korostetaan entistä enemmän. Varhaiskasvatuksessa pyritään huomioimaan vuorovaikutuksen merkitys luontevana ja ainutlaatuisena lähtökohtana kaikelle. Vasun käyttöoppaassa Liisa Ahonen (2017, 80) mainitsee vuorovaikutuksen olevan äärimmäisen keskeinen tekijä varhaiskasvatuksen laadussa. Aikuiset ovat lapselle peilejä, jotka heijastavat vuorovaikutustaitojen oppimista lapselle. Lapset oppivat monia tunne- ja sosiaalisia taitoja aikuisten välittäminä. (Ahonen 2017, 80.)

Lisäksi ammattilaisina meidän tulee mahdollistaa lapsille oppimisen edellytykset laaja-alaisesti eri keinoin, mutta lapsi saa olla itse aktiivinen oppija ja osallistuja. Sadutuksen menetelmässä opitaan monenlaisia taitoja mukavan tekemisen ohessa. Eeva-Leena Malander ja Tuomas Ojala kuvaavat kirjassaan Ipana. Impro

(2003,14) lapsen oppimisen taitoja sadutuksen ohessa. Sadutus tukee muun muassa lapsen kielellistä kehitystä ja auttaa lasta ymmärtämään itseään. Sadutus auttaa lasta hahmottamaan ympäröivää maailmaa. Se tukee lasta löytämään erilaisia ratkaisuja asioihin. Sadutus voi myös rohkaista lasta lähestymään tunteitaan. Sadutuksessa voidaan tukea myös erilaisia oppimistyyliä. Esimerkiksi kuvataiteet tukevat visuaalisia oppijoita, kuten taas musiikkia sadutuksessa voidaan käyttää auditiivisille oppijoille ja toiminnallista draamaa kinesteettisille oppijoille. Sadutuksella voidaan vahvistaa myös yhteenkuuluvuutta. Se kokoaa sadun kertojat lähemmäksi toisiaan. Koetaan yhteisöllisyyttä ja yhdessä tekemisen iloa. Se luo yhteenkuuluvuutta saduttajan ja sadutettavien kanssa. Malander ja Ojala (2013,14) pitävät sadutusta monipuolisena keinona oppia laaja-alaisesti eri asioita samanaikaisesti. Sadutusta voidaan soveltaa improvisoimalla kaikkiin ikäryhmiin. Erityisesti siitä ovat hyötäneet kaksikieliset lapset. He ovat rohkaistuneet kokeilemaan uusia sanoja, arastelematta virheitä. (Malander & Ojala 2013, 14.)

Sadutuksessa lapset saavat osallistua suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin yhdessä kasvattajien kanssa. Pelkkä lasten toiveiden huomioiminen ei ole riittävää osallistavaa toimintaa. Saduttajan rooli on tukea lasta taustalla, mutta ei ohjata lapsen kertomaa. Sadutuksessa lapsi on se aktiivinen osallistuja ja lapsen tulee saada kokea aidosti se, että hänen kertomansa on tärkeää. Vuorovaikutus lapsen ja saduttajan välillä on tärkeä avain onnistuneelle kokemukselle. Silloin lapsi kokee, että häntä arvostetaan ja kuunnellaan ja asiat todella kirjataan, kuten lapsi ne kertoo. Lapsen arvostava kohtaaminen ja ajatuksen kuunteleminen sekä aloitteisiin vastaaminen tukevat ja vahvistavat lapsen omaa osallisuutta. (Ahonen 2017, 68.)

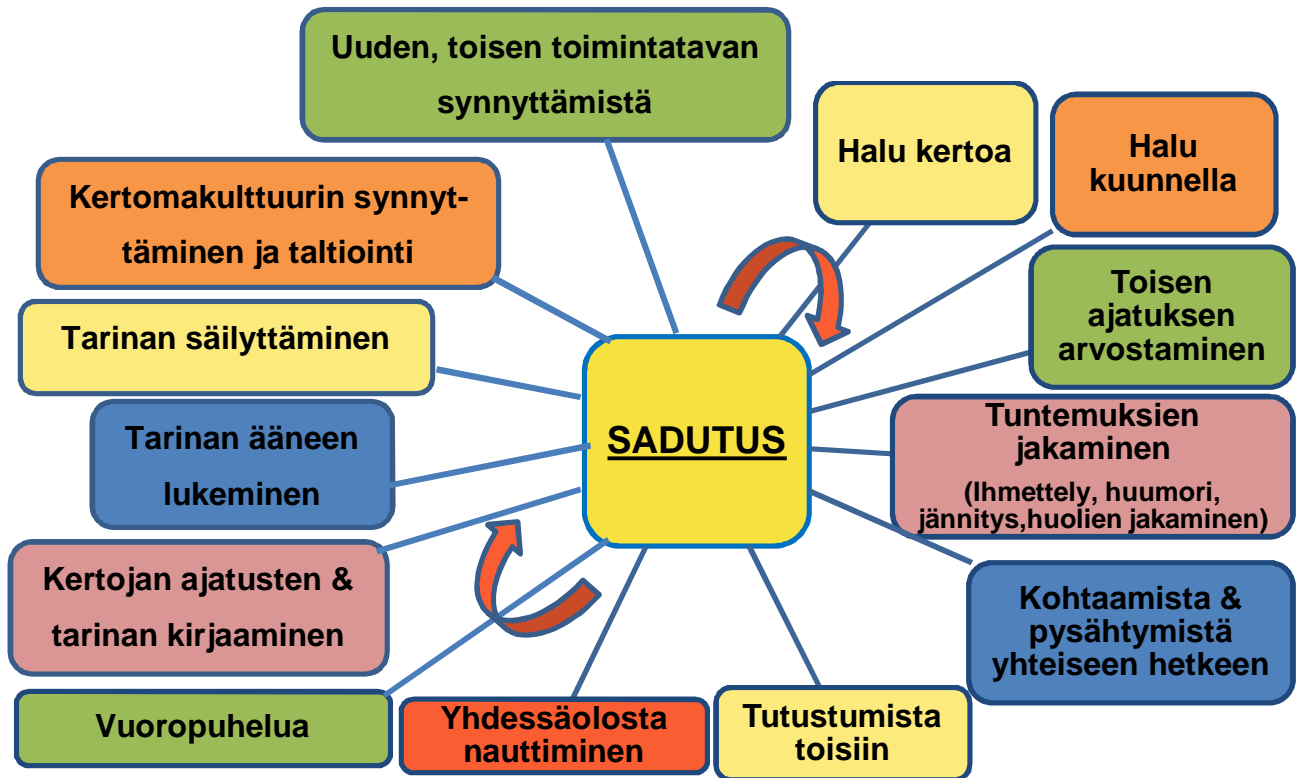
Sadutuksessa lapselle on tärkeää, että hän saa tuntea yhteenkuuluvuutta saduttajan ja kaikkien sadutukseen osallistuvien kanssa. Lapsen tulee saada vaikuttaa sadutukseen oman mielipiteensä avulla. Lapsen äänen kuuluville tuleminen vahvistaa lapsen omaa kokemusta myös itsestään. (Turja 2011, 46. 48.) Uusi valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma myös velvoittaa meitä ammattilaisina kiinnittämään huomiota lapsen äänen kuulluksi tulemiseen korostaen lapsen näkökulman osallisuutta. (Varhaiskasvatussuunnitelma 2016). Lasten aktiivisempaa osallisuutta ammattilaisen rinnalla tulisi tarkentaa niin, että lapsilla olisi mahdollisuus osallistua toiminnan suunnitteluun ja toteutukseen. Tämän toteutumista varten tarvitsemme

muutosta ammattilaisten toimintakulttuurissa. Perinteinen kaikkietävän aikuisen rooli ajautuu murrokseen, kun lapsi onkin aktiivinen oman elämänsä ja oppimisensa jäsentäjä. (Ahonen 2017, 9.)

4.2 Sadutus osallisuuden edistäjänä

Lapset kertovat ja toimivat -hankkeessa tuodaan esiin laajasti sadutusmenetelmän eri mahdollisuuksia lasta osallistavana menetelmänä. Tutkimus- ja kehittämistyötä on tehty niin, että lasten, nuorten- ja aikuistenkin hiljainen tieto, kulttuuri, toimintatavat, sekä yhteistyö, yhteisöllisyys ja osallisuus tulee esiin. Näiden tietojen pohjalta halusimme havainnollistaa kuvion 3-avulla, mitä kaikkea sadutusmenetelmä pitää sisällään samalla tukien lapsen osallisuutta sadutuksen keinoin. (Lapset kertovat -hanke, 2000.) Kuvio havainnollistaa osaa siitä kokonaisuudesta, joissa lapsi saa olla sadutusmenetelmien avulla yhdessä saduttajan ja toisten lasten kanssa osallisena. Lapsella on mahdollisuus olla aktiivisesti osallisena eri osa-alueilla koko sadutusprojektin ajan.

Onnistuneen sadutuksen saavuttamiseksi tulee saduttajan ymmärtää sadutusmenetelmän tarkoitus ja miten sitä tulee toteuttaa. Lasten aito kohtaaminen sekä vuorovaikutus nousevat sadutuksessa tärkeään osaan. Lapselle on merkityksellistä ja luottamuksen arvoista huomata, että hänen kertomaansa kuunnellaan aidosti. Lapsen tulee myös saada itse päättää, millaisia asioita hän haluaa kertoa ja mitä ei, samoin sen, millaisesta näkökulmasta hän haluaa satua kertoa. (Karlsson & Riihelä 2012, 172. 175.)

Kuvio 3. Sadutuksen mahdollisuuksia (Lapset kertovat -hanke 2000).

Tavoitteena on, että sadutuksessa lapsi on pääroolissa kertoessaan tarinaansa. Ammatillaisen tehtävänä on toimia aidosti kuuntelijana ja kirjaajana. Tavanomaisesti arkisessa vuorovaikutustilanteessa kasvattaja usein toimii johdattelijana, mutta saduttaessa roolit vaihtuvat selkeästi. Lapsille kerrotaan ennen sadutusta mitä sadutus on, ja miten sitä tehdään. Lapsi saa kertoa sadun, jonka saduttaja kirjaa täsmälleen lapsen kertomuksen mukaisesti, eikä virheitä korjailta. Saduttajan roolissa ei myöskään saa sekaantua sadun etenemiseen auttamalla, lisäämällä omia ideoitaan tai johdattelemalla. Lapsen tulee saada kuulla kertomansa satu luettuna ääneen ja silloin hänellä on vielä oikeus muuntaa tarinaansa, jos siltä tuntuu. Lapsi ilmoittaa, kun satu on valmis ja silloin se voidaan lukea sovitusti myös muille. Usein se on lapselle mieluista. (Karlsson 2005, 117.) On äärimmäisen tärkeää, että lasten tekemät tarinat luetaan ääneen. Lapsi nauttii tilanteesta, jossa hänen tarinansa luetaan sellaisena, kuin hän sen kertoi. Juuri sadutuksen keinoin lapsen oma ääni tulee kuuluviin. Lapsi saa myös kokemuksen siitä, että hänen tarinallaan on merkitystä ja häntä arvostetaan. Aikuinen on myös antanut aikaansa hänelle ja aidosti kuunnellut, mitä hän on kertonut.

Menetelmänä sadutus on yksinkertainen. Saduttaja tarvitsee vain kynän ja paperin. Toisinaan hän voi käyttää myös dokumentointia esimerkiksi äänittäen kertomuksen, jolloin lapsi saa kuulla tarinansa ja korjata sitä halutessaan. Sadutuksen apuna voi käyttää myös kuvia, kortteja, erilaisia esineitä tai hahmoja, kuten Metsämörriä, jota yhteistyöpäiväkotimme käyttää saduttaessaan Suvikellon lapsia. Sadutusta voi myös laajentaa esimerkiksi kuuntelusaduksi lisäten tarinaan musiikin, jonka lapset saavat itse kehittää. Tällöin yhdessä luotu satu jää lapille parhaiten mieleen. Sadun kertaaminen vahvistaa yhdessä luotua kokonaisuutta. Lasten innostus ja luovuus kannattaa ottaa kaikkineen käyttöön lapsen osallisuutta tukien. Saduttaja, joka rohkeasti heittäytyy mukaan, saa myös lapset innostumaan. (Malander & Ojala 2013 13, 16.)

Käytännön tasolla saduttaja voi toteuttaa sadutusta monin eri keinoin. Perussadutuksessa saduttaja kirjaa sadutettavan tarinaa sana sanalta. Saduttaja tekee sen avoimesti sadun kertojan nähden ja ilman valmiiksi annettua aihetta. Saduttajan tehtävänä ei ole tulkita tai arvioida tarinaa. Saduttajan lukee kertomuksen ääneen sadutettavalle ja tällöin tarinan kertojalla on vielä mahdollisuus sitä muuttaa. Sadutusta voidaan tehdä yksittäin tai ryhmässä, kahden kesken tai toisten lasten mukana ollessa. Yksittäin lapsen kanssa tehdessä puhutaan yksilösadutuksesta perussadutuksen keinoin. Ryhmäsadutuksessa tarinaa päästään kertomaan, perustelemaan ja tarkastelemaan useammasta näkökulmasta käsin. Aihesadutuksessa sadutus tapahtuu yhdessä sovitusta aiheesta. Sadun kertoja päättää aiheen itse ja saduttaja kirjaa sitä. Sadutusdokumentoinnissa saduttajan tehtävänä on kirjoittaa avoimesti lasten nähden heidän leikkejään, tekemisiään ja keskustelujaan. Päätteenä saduttaja lukee jälleen kirjaamansa lapsille. Lapset saavat palata ajatuksiin ja selittää ja korjata halutessaan dokumentoitua. Saduttavassa ja kohtaavassa toimintakulttuurissa on tärkeää, että lapsilla on oikeus kertoa omia ajatuksiaan. Silloin myös toimintaa voidaan suunnitella yhdessä lasten kanssa erilaisissa tilanteissa. Tällöin sadutusta on kokeiltu jo pidempään ja syntyy osallistava toimintakulttuuri. Jokaisella sadun kertojalla on luonnollisesti tekijänoikeus iästä riippumatta. Sadun kertojalla on oikeus päättää, kenelle satua luetaan ja missä yhteydessä sitä käytetään. (Karlsson. 2005, 12; Karlsson 2014, 40.)

Sadutuksessa on havaittu, että ryhmän hiljaiset ja kieltä heikommin hallitsevat lapset saavat äänensä myös kuuluviin. Vastaavasti ryhmässä ne lapset, jotka ovat tuoteliaita ja rohkeita puhumaan, kiinnostuvat kuuntelemisesta. Näin tulee yksilöllisesti myös erilaisten lasten osallisuus myös näkyviin. Saduttaminen auttaa ryhmäytymisessä ja vahvistaa lasten välistä yhteishenkeä positiivisella tavalla. Liisa Karlsson (2006) kertoo, että sadutusta kannattaa toteuttaa säännöllisesti. Sen on todettu vahvistavan lasten itseluottamusta varsinkin silloin, kun sadutetaan samoja lapsia säännöllisesti. Tällöin lapset tottuvat kertomaan tutuille kavereilleen ajatuksiaan. (Airaksinen ym. 2015, 26. 27.)

4.3 Sadutus laaja-alaisen oppimisen kehittämisessä

Laaja-alainen osaaminen on kokonaisuus, joka muodostuu taidoista, tiedoista, asenteista, arvoista ja tahdosta. Siihen kuuluu myös kyky käyttää taitoja ja tietoja oikeassa paikassa ja oikeaan aikaan (Holappa 2017). Laaja-alainen osaaminen tarkoittaa tiedon- ja taidonalat ylittävää ja yhdistävää osaamista. Lapsi tarvitsee tällaista osaamista ihmisenä kasvamiseen, tulevaisuuden opiskeluun ja työntekoon sekä kansalaisena toimimiseen. Laaja-alaista osaamista on tärkeä kehittää, koska se edistää lasten kasvamista niin yksilönä kuin yhteisön jäsenenäkin. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016, 21. 22.)

Laaja-alaiseen osaamiseen kuuluu viisi eri osa-aluetta. Näitä ovat ajattelu ja oppiminen, kulttuurinen osaaminen, vuorovaikutus ja ilmaisu, itsestä huolehtiminen ja arjen taidot, monilukutaito ja tieto- ja viestintäteknologinen osaaminen sekä osallistuminen ja vaikuttaminen. Laaja-alainen oppiminen edellyttää sitä, että lapset todellakin nähdään aktiivisena toimijana yhteisössään. Tämä tarkoittaa myös sitä, että lapset otetaan mukaan varhaiskasvatuksen suunnitteluun ja toimintaan. (Ahonen 2017, 46.)

Nykyaikaisessa oppimiskäsityksessä arvostetaan ilon kautta oppimista. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että arjessa pysähdytään ihmettelemään asioita lasten kanssa. Erilaisten asioiden, ilmiöiden ja esineiden ihmetteleminen synnyttää monenlaisia oivalluksia niin lapselle kuin aikuisellekin. Aikuisen pedagoginen toiminta varmistaa, että lapsen oivallusten ja ihmettelyn yhteys tulee nähdyksi. Aikuinen

myös auttaa lasta liittämään oppimansa osaksi laajempaa ymmärrystä. Tärkeää on myös antaa lapsen pohtia itse ratkaisuja asioihin eikä antaa valmiita vastauksia. (Ahonen 2017, 35.)

Halusimme tämän opinnäytetyössämme huomioida myös laaja-alaisen oppimisen mahdollistumisen. Koimme sen tärkeäksi, koska sitä painotetaan uudessa Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2016, 21. 22). Tärkeää on huomioida, että laaja-alainen oppiminen ja lapsen osallisuus nivoutuvat myös toisiinsa. Laaja-alainen oppiminen vaatiikin aina huomioimaan lapsen osallisuuden toiminnan suunnittelussa ja toteutuksessa. Jo pelkästään sadutus menetelmänä tukee melkein jokaista laaja-alaisen oppimisen osa-aluetta.

Opinnäytetyömme toiminnallinen osuus suunniteltiin toteutettavaksi osin metsäretkellä ja osin päiväkodilla. Onkin tärkeä huomioida, että toiminnallinen osuus alkaa jo siitä, kun lapset tekevät lähtöä päiväkodilta retkelle ja päättyy vasta, kun koko toiminta on suoritettu. Näiden väliin mahtuu monenlaisia toimintoja pukeutumisesta valokuvaamiseen ja siitä edelleen saduttamiseen. Tavoitteenamme onkin luoda sellainen materiaalipaketti, joka tukisi osallisuuden lisäksi mahdollisimman montaa laaja-alaisen oppimisen osa-aluetta. Tulevina lastentarhanopettajina koemme tärkeäksi, että kaikki lasten kanssa tehtävä toiminta on pedagogista. Pedagogiseen toimintaan kuuluu se, että nähdään jokaisessa lapsen kanssa vietettävässä hetkessä mahdollisuus uuden oppimiseen tai jo olemassa olevien taitojen kehittämiseen.

4.4 Saduttaja varhaiskasvatussuunnitelman tukijana

Saduttamisessa korostetaan lapsen osallisuutta, lapsen tietoa ja kulttuurin tuottamista. Ammattilaisen rooli saduttamisen taustalla on kuitenkin ratkaisevan tärkeää. Saduttajalla on merkittävä asema tuoda lapsen näkemykset esiin tai hän voi myös jättää ne mainitsematta. Nykyään lainsäädäntö ja valtakunnalliset opetussuunnitelmat velvoittavat kasvattajia eri rooleissaan kehittämään työtä ja toimintaansa. Kasvattaja tarvitsee tietoa ja osaamista. Keskinäinen ammatillinen pohdinta on myös tärkeä työväline. Oppimis- ja kasvatustilanteet luovat vaatimuksia lasten kanssa toimiville ammattilaisille. Ei ole samantekevää, kuinka lasten parissa työtämme teemme.

Jatkuva työn kehittäminen ja tietotaito pohjalla tukee lasta ja omaa ammatillisuutta. Ammatillinen sensitiivisyys havaita, kuulla ja nähdä kuuluu jokaisen kasvattajan tärkeisiin työvälineisiin. (Karlsson 2014,185.)

Vasun käyttöoppaassa (2017, 82. 83) kasvattaja saa tarkasteltavakseen listan, jolla hän voi arvioida omaa vuorovaikutustaan toiminnassaan. Listalla kerrotaan muutamista seikoista, jotka varmistavat, että vuorovaikutus on lämmintä ja onnistunutta. Kasvattajan työssä näkyy, että hän on todellakin töissä lapsia varten. Hän sitoutuu aidosti vuorovaikutukseen lasten kanssa. Suhtautuminen lapsiin on huomioidusti empaattista. Tällöin kasvattajalla on aikaa pysähtyä lasten kokemusten äärelle. Sadutuksessa saduttaja toteuttaa tätä varsin luontevasti. Hän antaa aikaa lapselle ja osoittaa sen kirjaamalla tarkasti lapsen kertomaa. Vuorovaikutus on aidosti vastavuoroista. Saduttaja kuuntelee lapsia arvostavasti, varmistaa lapsen kertoman kokemuksen tilanteesta ja tarinasta. Kasvattaja kykenee tunnistamaan lapsen yksilölliset tarpeet sadutuksen aikana ja on valmis tukemaan niissä riittävästi tilanteen vaatimalla tavalla. Saduttajan roolissa kasvattaja ottaa huomioon, että lapsella on riittävästi tilaa olla oma itsensä. Lapsen tulee saada kokea, että hän on hyväksytty sellaisenaan ja hänen tarinansa on arvokas toisten tarinoiden seassa. Lapsi saa kokea osallisuuden ilon kyvyistään ja heikommistakin verbalisista taidoistaan huolimatta. Kasvattajalla on taito saduttajana tukea lasta niin, että hän saa olla tasavertainen sadun kertoja. Lisäksi lapsi saa kokea yhdessä tekemisen riemua oman osaamisensa tuotoksella yhdessä toisten kanssa. Saduttajan tulee kiinnittää huomiota omaan vuorovaikutustaitoonsa myös sillä, miten lähestyttävää viestintää hän kykenee lapsen kanssa käyttämään. Äänen sävy, eleet, ilmeet ja kehonasennotkin viestivät lapselle turvallista vuorovaikutuskontaktia sadutuksen yhteydessä. Aktiivinen positiivisen palautteen antaminen aidosti kannustaa lasta kertomaan satua ja antaa osaamisen iloa. Rohkaisu ja kannustaminen luovat turvallista perustaa lapsen luovuudelle ja hyvälle vuorovaikutukselle. (Ahonen 2017, 82. 83.)

Valtakunnallinen varhaiskasvatus suunnitelma on herättänyt ammattiväessä epävarmuutta juuri osallisuuden merkityksestä käytännössä. Vasun käyttöoppaassa arvioidaan sitä, onko lapsen osallisuuden huomiointi käytännössä työkuormaa lisäävä uhka, vaiko sittenkin innostava mahdollisuus. (Ahonen, 2017). Tätä kokonaisuuden näkökulmaa haluamme selventää henkilökunnalta tämän toiminnallisen kokeilun

pohjalta. Kokemuksen myötä saamme tästä itsekkin työkaluja omaan käytäntöömme tulevaisuuden varalle.

Sadutusmenetelmässä tulee esiin varhaiskasvatussuunnitelman arvoperustaa. (Ahonen 2017, 28. 31.) Ilman yhtenäistä arvoperustaa, keskustelua ja käytännön tasolle asioiden viemistä ei voi edes suunnitella ja rakentaa toimintaa. Arvoperustasta muutamia esille nostettavia ovat esimerkiksi lapsen oikeuksien osuus. Lapsella on oikeus omiin mielipiteisiin ja ajatuksiin. Sadutusmenetelmän avulla lapsi saa ilmaista omaa itseään vapaasti ja kertoa omia ajatuksiaan. Aikuinen ei muunna eikä muokkaa niitä. Ne tallennetaan juuri, niin kuin lapsi ne haluaa kertoa. Lapsella on oikeus ja mahdollisuus tulla ymmärretyksi yksilöllisesti sadutus ilmaisun keinoin. Hänellä on myös oikeus ryhmään kuulumiseen, tämä toteutuu myös eskariryhmässä toiminnallisen opinnäytetyömme ohessa. Yhteistyön tulos tulee näkymään satukirjassa. Sadutuksessa ohjaaja antaa lapselle kannustavaa palautetta, joka on myös kirjattuna varhaiskasvatussuunnitelman arvopohjassa.

Sadutus saattaa nostaa esiin tunteita ja ristiriitoja, joita lapsi voi käsitellä myös sadutuksen avulla. Saduttajan on oltava lapsen rinnalla sensitiivinen ja turvallinen aikuinen. Lapselle on äärimmäisen tärkeää, että hän saa kokea tulleeensa kuulluksi ja myös ymmärretyksi. Saduttamisessa on helppoa huomioda lapset, jotka ovat aktiivisia ja ilmaisevat hyvin verbaalisesti itseään. Varhaiskasvattajina meidän tulee kiinnittää huomiota myös lapsiin, jotka eivät iän tai kehityksensä vuoksi kykene tuottamaan kielellisesti tasavertaisina toisiin nähden. Olisi tärkeää, että jokainen lapsi saisi kokea kuuluvansa sadutusryhmään ja satukirjan työstämiseen. Oma tutuksi tullut henkilökunta tukee parhaiten lapsia yksilöllisesti myös ryhmässä. Tästä syystä valintamme ja muutoksemme yhteistyöpäiväkodin kanssa oli tässäkin suhteessa lopulta parempi vaihtoehto. Tuttu henkilökunta tuntee lapset, ja he osaavat tukea myös niitä lapsia, jotka sitä eniten tarvitsevat. He voivat havainnoida lasta eleiden, ilmeiden ja kehonasentojenkin avulla. Lapsi saa kokea olevansa osallinen ryhmän toiminnasta omalla tavallaan, huolimatta heikommista verbaalisista taidoistaan, tasavertaisena toisten mukana. Luottamussuhteen ja hyvän vuorovaikutuksen merkitys tukee lasta osallisena sadutuksessa ja kaikessa muussakin toiminnassa. (Vasun käyttöopas 2017, 34. 35.)

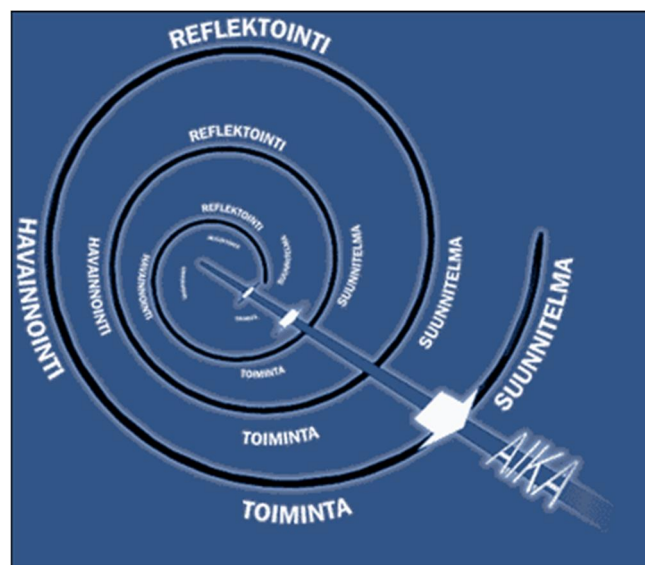
6 LASTEN OSALLISTAMISEN PROSESSI

6.1 Toimintatutkimus

Valitsimme opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi toimintatutkimuksen, koska siinä yhdistyvät teoria ja käytäntö. Juuri teorian ja käytännön yhdistämisen vuoksi toiminnallinen tutkimusmenetelmä sopii mielestämme erinomaisesti varhaiskasvatuksessa tehtävään tutkimukseen.

Opinnäytetyömme on tutkimuksellinen kehittämistyö. Tutkimuksellisen kehittämistyön tunnusmerkkejä ovat sen perustuminen käsitteisiin. Kehittämistyössä tulee näkyä myös määrittelyjen avaaminen sekä niiden ymmärtäminen kehitystyön osana. (Salonen 2013, 12.)

Toteutamme kehittämistyömme spiraalimallin mukaan (Kuvio 4). Spiraalimalli tarkoittaa sitä, että työ etenee sykleissä, joissa suunnittelu, havainnointi, reflektointi ja uudelleensuunnittelu toistuvat. Todellisuudessa tutkimustyössä nämä syklin eri vaiheet myös sekoittuvat ja lomittuvat. Toiminta ja ajattelu kulkevat yhdessä koko syklin ajan. Syklin uusiutuminen johtaa uusiin kehittämisideoihin, jolloin tutkijalle muodostuu uusia ulottuvuuksia tutkittavasta asiasta. (Heikkinen, Rovio & Syrjälä 2006, 80.)

Kuvio 4. Toimintatutkimuksen spiraalimalli (Suojanen 2014).

Heikkisen ym. (2016, 16. 19) mukaan toimintatutkimuksessa tieto tuotetaan käytännön kehittämiseksi. Toimintatutkimus pohjautuu vuorovaikutukseen, joten se kohdistuu erityisesti sosiaaliseen toimintaan. Toimintatutkimus on yleensä ajallisesti rajattu tutkimus- ja kehittämisprojekti, jossa suunnitellaan ja kokeillaan uusia toimintatapoja. Tässä tutkimusmenetelmässä tavoitellaan käytännön hyötyä. Tutkija osallistuu tutkimaansa toimintaan, kokeillen siellä toimintatapaa, jonka on ensin teoriapohjalta opetellut. Hän myös analysoi ja reflektoi tekemäänsä koko ajan ja muuttaa toimintaansa sen mukaan. Toimintatutkimuksella pyritään myös voimaannuttamaan ja valtauttamaan eli käynnistämään muutoksen tai kehityksen valitsemaansa aiheeseen.

Toimintatutkimukseen kuuluu se, että tutkija tarkastelee tutkimuskohdetta sisältäpäin, mikä tarkoittaa, että tutkijan välitön kokemus on osa aineistoa. Omat havainnot ovat myös osa aineistoa teorian tiedon lisäksi. (Heikkinen ym. 2006, 20.) Lisäksi on tärkeää, että toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja sen raportointi tutkimusviestinnän keinoin (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9).

Teoksessa Toiminnallinen opinnäytetyö (Vilkkä & Airaksinen 2006, 56) tuovat esiin, ettei toiminnallisessa opinnäytetyössä ole pakko käyttää tutkimuksellisia menetelmiä. Sen sijaan siinä tehdään tutkimuksellinen selvitys idean toteutustapaan. Tämä tarkoittaa keinoja, jolla materiaali esim. oppaan tai tapahtumaan sisällöksi hankitaan sekä keinoja, miten tuote tai tapahtuma toteutetaan. Toiminnallisessa opinnäytetyössä voidaan kuitenkin käyttää sekä määrällisiä että laadullisia tutkimusmenetelmiä. Näillä voidaan täydentää tutkimuksen selvitystä. Toiminnallisessa tutkimuksessa näitä käytetään kuitenkin hieman väljemmin kuin tutkimuksellisissa opinnäytetyöissä. (Vilkkä & Airaksinen 2006, 56. 64.)

Toiminnallisessa opinnäytetyössä olisi tärkeää löytää opinnäytetyölle toimeksiantaja. Tämä tukee myös omaa ammatillista kasvua. (Vilkkä & Airaksinen 2006, 16-17.) Toimintatutkimuksessa uutta tietoa luodaan refleктоimalla omia kokemuksia, käsitteellistämällä ja analysoimalla aineistoa. Tuloksia testataankin käytännössä ja sen myötä teoriaa kehitellään edelleen. (Heikkinen ym. 2006, 104. 105).

Osallistava havainnointi tarkoittaa sitä, että kentällä toimintatutkija on yhtä aikaa niin osallinen kuin ulkopuolinenkin. Välillä hän on toiminnan keskipisteessä ja välillä siirtyy tarkkailijan rooliin. Tärkeää on muistaa kirjata tarkasti ylös tekemänsä havainnot. Tavoitteena on ymmärtää tutkimuksen kohteena olevien toimintaa laajasti ja välttää ennako odotuksia. Tärkeää on kuitenkin huomioida, että tutkija pyrkii kuitenkin vaikuttamaan tutkimansa kohteen toimintaan. (Heikkinen ym. 2006, 106).

Tutkijan yksi tärkeä väline on päiväkirja. Sinne hän kirjoittaa muistiin omia havaintojaan ja kohderyhmän haastattelujen vastauksia. Aineistoa kerätään järjestelmällisesti käsitteellisen viitekehyksen teemoista. Tutkimuspäiväkirjan avulla tutkija jäsentää omia ajatuksiaan. Päiväkirjaan kirjataan kenttätapahtumat sekä tietoa tutkimuksen etenemisestä ja tunnelmista. Lisäksi sinne kirjoitetaan vaikutelmia, palautetta ja omaa toimintaa koskevia havaintoja, tiivistelmiä, yhteenvetoja, kysymyksiä ja hämmennyksen aiheita. Niin sanotussa kenttäjaksossa käydään vuoropuhelua teorian, empirian ja tutkijan kokemusten välillä. Aineistoa kuvaillaan, luokitellaan, analysoidaan ja tulkitaan lomittain. (Heikkinen ym. 2006, 106. 107.)

Toimintatutkimuksen analyysissä peilataan teoriaa toiminnallisen osuuden havaintoihin, haastatteluihin sekä reflektoidaan myös omaa toimintaa. Siinä analysoidaan myös sitä, miten tutkimuskeinot ja -menetelmät tukevat tutkimuskysymystä ja työn tavoitetta. Toimintatutkimus on kehittyvä prosessi, jossa mietitään prosessia edistäviä ja estäviä tekijöitä sekä näkemyksiä ja kokemuksia. Saatua aineistoa verrataan työn teoriapohjaan ja samalla analysoidaan, miten ne kohtaavat. (Perttula 2017.)

6.2 Prosessin lähtökohdat

Olemme molemmat työskennelleet varhaiskasvatuksen parissa jo monia vuosia. Toimintaa suunnitellessa meille on ollut tärkeää, että lasten osallisuus tulee aina huomioiduksi. Sadutus on menetelmä, jossa lapsi nähdään alun perin vastavuoroisuuteen suuntautuvana. Hän on aktiivinen ja osallinen oppija, tiedon tuottaja, sekä vaikuttaja. Lapsi kasvaa voimaannuttavassa kokemuksessaan yhdessä toisten lasten kanssa. (Karlsson & Karimäki 2012.)

Sadutus on yksi niistä varhaiskasvatuksen toiminnallisista keinoista, jossa lapsen ääni tulee selkeästi kuuluviin. Asia kiehtoi meitä opinäytetyön kohteena ja aloimme suunnitella ideaa eteenpäin. Opinäytetyömme tavoitteeksi nousi keskeisesti lapsen osallisuus sadutuksen keinoin. Työmme tavoitteena oli myös havainnollistaa sadutuksen keinoin lapsen äänen kuulluksi tuleminen ja osallisuuden huomioiminen uuteen varhaiskasvatussuunnitelmaan nojaten. Päätimme ottaa yhteyttä Suvikellon päiväkotiin ja kysyimme, haluaisivatko he olla yhteistyössä kanssamme. He innostuivat heti ja aloimme viritellä ajatusta käytäntöön. Keskustelimme myös siitä, että ennen alulle panoa meidän on kuitenkin pyydettävä kirjallinen lupa lasten vanhemmilta. Sadutuksen myötä esimerkiksi lasten etunimet ja tarinat tulevat näkyviin lasten tekemää satukirjaa julkaistaessa.

Ensimmäinen ajatus oli se, että menemme päiväkodin arkeen mukaan tavanomaisen retkipäivän merkeissä. Kävisimme ennen retkeä innostamassa lapsia sadutuksen maailmaan. Alkuperäinen tarkoitus oli luoda lasten kanssa metsäretkelle hahmo, joka lähtisi seikkailemaan seuraavalla tapaamiskerralla mukanaamme. Lapset saivat valmistella annetuista materiaaleista hahmon, josta tulisi meidän kaikkien yhteinen metsäseikkailijakaverimme. He saivat keksiä myös hahmolle nimen ja nimetty pikku seikkailija lähtisi kanssamme ensimmäiselle metsäretkelle. Retkellä jokainen lapsi saisi ottaa kuvan mieleisestään paikasta yhdessä hahmon kanssa. Samalla he saivat kertoa tarinaa valitsemastaan paikasta ja kuvailla ajatuksiaan, joita me keräämme kirjallisesti ja tarkasti metsäkirjaa varten. Kaikki tuotokset kerätään talteen kuvineen ja tarinoineen. Kokonaisuus hyödynnetään kaikkineen metsäseikkailukirjaan. Rakensimme kirjaa yhdessä lasten kertomista ja valokuvaamista paikoista. Tuemme tässä uuden varhaiskasvatussuunnitelman tärkeää osaa, jossa huomioimme lapsen osallisuutta. Kirjan kansikuva suunnitellaan myös yhdessä ja lopuksi kokoamme yhteenvetona jokaisen lapsen tarinoista aidon ja ihastuttavan kirjan. Juhlistamme sitä yhdessä lukien ja jokaisen osuutta ihastellen.

Henkilökunnalta saimme tiedon, että he tekevät retkiä viikoittain yhdessä Metsämörriin kanssa. Heidän toiveenaan oli, että tulisimme retkipäivänä toteuttamaan lasten kanssa sadutusta lapsen osallisuuden merkeissä näiden suunnitelmien mukaisesti. Alkajaisiksi kokosimme neljän kerran kokoontumisrunгон ja yritimme sovittaa

aikatauluja sen mukaisesti toimiviksi. Totesimme, että aikataulujen yhteensovittaminen oli varsin hankalaa ja jouduimme uudelleen pohtimaan käytännössä toimivampaa ratkaisua.

Aloimme muuttaa suunnitelmaa pohdittuamme asiaa henkilökunnan kertoman perusteella. Huomasimme muutosta harkitessamme, että mikäli tarkastelemme asiaa lapsen osallisuuden näkökulmasta, suunnitelman tulee luonnollisesti tukea sitä periaatetta. Uudessa suunnitelmassa huomioimme lapsen toiveen ja tutun sekä turvallisen toteuttamistavan. Lapsille Metsämörri oli tullut niin mieluisaksi metsäretkikaveriksi, että emme halunneet sekoittaa uuden hahmon luomista heidän tutuksi tulleeseen retkikäytäntöön. Metsämörri-retket olivat alkaneet juuri syksyllä 2017. Tuttu metsä, Metsämörri-hahmo ja oma turvallinen henkilökunta tuo lapsille vapautta ja luomisen riemua sadutukseen. Oivalsimme, että suunnitelmaa muuttaessamme lapsen toive ja osallisuus tulee paremmin kuulluksi. Lisäksi pyrimme tukemaan valmista päiväkodin arjessa olevaa retkikäytäntöä, joka myös vähiten kuormittaisi arjen turvallista kokonaisuutta.

Näillä periaatteilla teimme uuden ehdotuksen. Laitoimme asiasta sähköpostia henkilökunnalle, lisäksi keskustelimme puhelimesta ja pohdimme yhdessä asiaa. Esiitimme uutta ideaamme lapsen näkökulman kautta. Ehdotimme henkilökunnalle, että tekisimme heille materiaalikansion, jossa olisi ohjeistus sadutusretken toteuttamista varten.

Kansio tulisi sisältämään selkeän kokonaisuuden, jossa huomioidaan retken runko alusta loppuun saakka. Lisäksi sieltä löytyisi tietoa sadutusmenetelmästä. Kokosimme sinne myös huomioitavia asioita sekä saduttajan että lapsen näkökulmasta. Kansiosta löytyisi myös vinkkejä, miten sadutusta voisi jatkaa kirjan tuottamisen jälkeen, mikäli lapset sitä haluaisivat. Kansion loppuun kokoaisimme myös henkilökunnalle kirjavinkkejä sadutuksesta. Kansion sisällön olisi tarkoitus tukea lapsen osallisuutta.

Uudessa suunnitelmassamme lapsi saa itse etsiä metsästä mukavan paikan, jossa hän saa valokuvata Metsämörriin. Sen jälkeen hän saa sanoittaa oman näkemyksensä ja ajatuksensa ottamastaan valokuvasta. Jokainen lapsi sadutetaan ensin yk-

sittäin ja sadutuksen lopussa hänelle luetaan kertomansa tarina kokonaisuudessaan. Lapsella on silloin mahdollisuus sitä halutessaan vielä muuttaa. Sitten, kun kaikki lapset on sadutettu, kootaan lasten kertomuksista yksi yhteinen tarina, joka luetaan heille ääneen. Tässäkin vaiheessa lapset saavat vielä yhdessä tehdä tarinaan muutoksia. Tarinat kootaan yhdeksi kirjaksi ja kirjan syntymisen kunniaksi pidetään lasten kanssa yhdessä julkaisutilaisuus. Siellä valmis kirja luetaan vielä ääneen, jolloin lapset saavat kuulla oman tarinansa juuri sellaisena, kuin olivat sen kertoneet. Rikkautena lapsi saa myös kokemuksen yhdessä tekemisen osallisuudesta ja onnistumisesta konkreettisesti upean kirjan muodossa.

Esitimme henkilökunnalle myös toiveen, että saisimme heidän kokemuksensa perusteella keskustella toteutuksen onnistumisesta ja mahdollisista toiveista sekä haasteista. Henkilökunnan toiveiden perusteella voisimme vielä muokata materiaaalipakettia paremmin toimivaksi. Materiaalipaketti jäisi Suvikellon käyttöön.

6.2 Sadutusidean käynnistäminen ja yhteistyö päiväkodissa

Metsäretkitoiminta osallisuuden toteuttajana. Yhteistyö päiväkotimme henkilökunta odotteli jo innokkaasti, milloin he pääsevät kokeilemaan sadutusmenetelmää lasten kanssa metsään. Ennen sitä oli kuitenkin selvitettävä lupakyselyt. Lasten vanhemmille laadittiin lupakysely, jossa he voivat myöntää lapselleen luvan osallistua sadutukseen. Vastaavasti he voivat kieltäytyä, mikäli näkevät sen tarpeelliseksi. Lupakyselyssä selvitettiin lyhyesti idean taustaa. Tarvittaessa heillä oli mahdollisuus kysyä asiasta lisää henkilökunnalta ja meiltä sähköpostitse. Vanhemmille myös kerrottiin, että lasten tekemässä satukirjassa tulisi näkyviin lasten etunimet, eli kirjan kirjoittajien omat etunimet.

Vanhempien palauttaessa kyselyjä saimme iloksemme todeta, että kaikki lapset saavat osallistua sadutukseen ja kirjan tekemiseen. Suunnittelemamme toimintaan tulisi osallistumaan 11 lasta, jotka olivat iältään 5-6 vuotiaita. Kokonaisuus alkoi selkiintyä ja tästä oli hyvä aloittaa yhteistyömme sadutuksen merkeissä. Lasten ja henkilökunnan toive oli otettu nyt huomioon.

Metsämörri oli se lopullinen hahmo, jonka kanssa he halusivat lähteä seikkailemaan metsään. Metsämörri-hahmo ja toiminta sen ympärillä tulee tutuksi Suomen Ladun lastentoiminnassa vankkana kulmakivenä. Hahmo innostaa lapsia leikkimään, liikumaan, ihmettelemään ja tutkimaan luonnossa. Toimintaa voi toteuttaa Suomen Ladun Metsämörriohjaajan peruskurssin suorittaneet ohjaajat. Metsämörritoiminta näkyy aktiivisena varhaiskasvatuksessa ja kouluissa, sekä Suomen Ladun jäsenyhdistyksissä. (Suomen Latu, [Viitattu 5.3.2018]).

Ensimmäinen seikkailuosuus pitää sisällään retken tuttuun Metsämörri retkipaikkaan. Alustavasti sovittiin, että henkilökunnasta retkelle lähtee eskareiden kanssa yksi lastentarhanopettaja. Mikäli suinkin mahdollista, yrittäisimme päästä mukaan retkelle.

Sovimme, että retkellä lasten ottamat valokuvat tallennetaan kertomuksen viereen, sadunkertojan omalla etunimellä. Lasten kertoman olisi voinut tallentaa kylmällä pakkassäällä myös äänittämällä ja äänitteen me sitten olisimme tallentaneet kootuna lasten kirjoittamaan omaan satukirjaan. Päädyimme kuitenkin kirjaamaan lasten kertomat tarinat käsin kirjoittamalla. Näin tarina oli helppo lukea lapselle paikan päällä, ja lapsella oli tällöin mahdollisuus sitä heti halutessaan korjailla.

Pohdimme eettisestä näkökulmasta sitä, voimmeko julkaista kirjassa lapsen etunimen aidosti heidän oman tarinansa yhteydessä. Vanhempien luvalla se on mahdollista. Lapsen oman työilön tuloksen kannalta se mielestämme on lapsen työn arvostamista. Lapselle myös konkretisoituu oman osallisuuden ilo yhdessä toisten kanssa. Osallisuuden ilo tulee olemaan lasten muistoissa pitkälle kohti aikuisuutta, lapselle julkaisu tilaisuudessa ojennetun oman kirjan muodossa.

Osallistavan materiaalin laatiminen. Henkilökunnan toiveen mukaisesti aloimme kehittää materiaalipakettia konkreettiseen kansion muotoon. Toiveet huomioiden pyrimme yksinkertaiseen ja selkeään malliin. Lisäämme materiaalipakettiin kirjavinkkejä, joita he myöhemmin voivat hyödyntää, mikäli haluavat.

Materiaalipaketin suunnittelussa aloitimme kyselemällä päiväkodin henkilökunnalta, millaista materiaalipakettia he itse toivovat. Saimme vastukseksi varsin selkeän toiveen. He pyysivät helppoa ohjeistusta suoraan käytäntöön. Lisäksi he toivoivat vink-

kejä sadutuksen erilaisista mahdollisuuksista. He pohtivat myös keinoja jalostaa sadutusta, mikäli lapset innostuvat niin, että haluavat jatkaa tarinointia. Päätimme kehittää heidän toiveittensa mukaisen materiaalipaketin, joka sisältää myös ensimmäisen retkikerran selkeän ja lyhyen ohjeistuksen. Käytännössä kokonaisuutta saattaa kuitenkin muokata lasten innostus ja ideointi suuntaan tai toiseen. Ohjeistuksen lisäksi kokoamme henkilökunnalle sadutuksen erilaisia vinkkejä, joita he voivat jatkossa käyttää muulloinkin apunaan. Tästä materiaalipaketista henkilökunta oli erityisen kiitollinen. Oman työn ohessa tällaisen materiaalipaketin rakentaminen olisi ajallisesti varsin haasteellista. Materiaalipaketista on iloa puolin ja toisin. Saamme siitä tukea omaankin ammatilliseen työhömme varhaiskasvatuksen sosionomina tulevaisuudessa.

Asioiden edetessä usein huomaamme, että moni asia muuttuu matkan varrella. Siihen on totuttava varhaiskasvatuksen arjessa. Niin kävi tässäkin tapauksessa. Saimme sovittua lopulta aikataulut niin, että iloksemme pääsimme mukaan sadutusretkelle Mörrimetsään. Koimme, että lapsille oli tärkeää ja turvallista se, että oma tuttu henkilökunta on mukana saduttaessa. Lasten olo on tällöin luottamuksellinen, tuttu ja turvallinen. Heidän on helpompi ottaa vastaan myös meidät uusina tulokkaina sadutusretkelle. Sarita oli lapsille jo hieman tutumpi, koska oli aiemmin johtajuusharjoittelussa samaisessa päiväkodissa. Päätimme, että lapsille tuttu lastentarhanopettaja ja Sarita saduttaa ensimmäisellä kerralla. Sonjan tehtävänä oli innostaa ja kannustaa sekä huolehtia niistä lapsista, jotka omaa vuoroaan odotellessa puuhastelivat muuta. Sonja sai samalla tutustua lähemmin lapsiin, joiden luottamuksen hän saavutti hämmästyttävän nopeasti. Seuraavan kerran tapaamisella saduttaminen Sonjan johdolla on epäilemättä varsin sujuvaa molemmin puolin. Hyvällä ammattitaidolla ja rohkealla heittäytymisellä saavutetaan lasten luottamus yllättävän nopeasti.

6.3 Ensimmäinen sadutuskerta ja Metsämörri-retki

Saavuimme talvisena tiistaiamuna Päiväkoti Suvikelloon ja siellä meitä odotti iloinen retkelle lähtijöiden porukka. Melkein kaikki retkelle mukaan lähtevät olivat jo valmiina odottamassa, vain muutamalle autoimme vielä loput vaatteet ja turvaliivit

päälle sekä eväsreput selkään. Pukemisen lomassa oli luontevaa tehdä lasten kanssa tuttavuutta ja keskustella tulevasta retkestä. Retkelle lähti mukaan 10 lasta, 4 tyttöä ja 6 poikaa sekä Suvikellosta yksi lastentarhanopettaja ja me opinnäytetyön tekijät. Matka päiväkodista retkimetsään tehtiin kävellen. Pakkasta oli noin seitsemän astetta, mikä osoittautuikin loistavaksi retkisääksi. Olimme etukäteen vähän jännittäneet, onnistuisiko kuvaaminen ja sadutus, mikäli olisi liian kylmää.

Meidät otettiin iloisesti vastaan, eivätkä lapset tuntuneet kovinkaan paljon jännittävän meitä. Suvikellon lastentarhanopettaja oli alustavasti kertonut lapsille, mikä oli tämän kertaisen retken tarkoitus. Näin lapset tiesivät jo vähän, mitä retkellä tulisi tapahtumaan. Koimme erittäin tärkeäksi lasten kannalta, että lasten oma tuttu opettaja olisi koko ajan toiminnassa mukana. Iloksemme huomasimme, miten positiivisella asenteella hänkin oli lähdössä toteuttamaan meidän suunnittelemaamme toimintaa. Tämä heijastuisi varmasti myös lapsiin ja saisi heidätkin innostumaan. Positiivinen ilmapiiri on välttämätön myös osallisuuden kannalta. Mikäli aikuiset ovat innoissaan, tarttuu se helposti lapsiin ja he uskaltavat helpommin myös esittää omia mielipiteitään.

Retkelle lähdettiin siis iloisissa tunnelmissa ja jo matkalla Metsämörri-hahmo otettiin esiin lasten toiveesta. Lapset halusivat leikkiä Metsämörriin kanssa leikkiä, jota he olivat ilmeisesti leikkineet lähes jokaisella retkikerralla. Olikin hienoa huomata, että olimme tehneet oikean valinnan, kun emme suunnitelleetkaan lapsille uutta retkihahmoa. Oli hyvä, että he saivat pitää tutun ja turvallisen metsäkaverin ja Metsämörri tuntuikin olevan lapsille tärkeä.

Kävely retkimetsään sujui mukavasti ja lapsille suotiin matkalla mahdollisuus jäädä ihmettelemään vastaan tulleita asioita. Välillä tutkittiin taskulampulla puunkoloa ja sitten lumihutaletta Metsämörriin hiuksissa. Kuunneltiin linnuin laulua ja mietiskeltiin, mikähen lintu se mahtoi lauleskella. Lapset saivat matkalla myös laskea mäkeä ja käydä koulun pihassa leikkimässä. Jo tässä vaiheessa tuntui, että lapset saivat määritellä tahdin ja heidän aloitteitaan kuunneltiin. Edettiin kiireettömässä tunnelmassa, ja lastentarhanopettajalla tuntui olevan aina aikaa kuunnella jokaisen lapsen ajatusta ja ideaa. Tämä oli hyvä alku tulevalle sadutukselle, jossa lapsen ääni tulisi tulla kuuluviin.

Retkimetsän lähellä pysähdyimme, ja nyt me saimme vielä itse kertoa, mitä retkellä olisi tarkoitus tehdä ja miksi me olimme siellä mukana. Kerrottuamme retken idean, joku lapsista oli vähän huolissaan, ettei osaisi kuvata. Lastentarhanopettaja kuitenkin innosti ja kannusti kokeilemaan kuvaamista yhdessä. Jatkoimme vielä palan matkaa kohti retkipaikka ja niin sanottua metsän porttia, josta tulisimme pujahtamaan sisään Metsämörriin seikkailu paikkaan.

Retkipaikalle päästyämme kunnioitimme heidän omaa tuttua retkikäytäntöään. Ryhmällä oli tapana avata metsänportti ensimmäisenä ja niin tehtiin tälläkin kertaa. Koimme tärkeänä, että lapset saisivat tehdä asiat samalla tavalla, miten olivat tottuneet muillakin retkillä tekemään. Tämä toi lapsille turvallisuuden tunnetta ja sen myötä myös mukavaa ilmapiiriä.

Olimme etukäteen sopineet, että eväiden syönti olisi hyvä olla ensimmäisenä retkipaikalle päästyämme. Eväät ovat lapsille usein retken kohokohta ja mietimme, että niiden syömisen jälkeen lapset keskittyisivät paremmin valokuvaukseen ja saduttamiseen. Eväät maistuivatkin hyvin ja samalla virittelimme lapsia valokuvaamiseen. Laitoimme Metsämörriin puun oksalle istumaan, että lapsilla alkaisivat ajatukset heräilemään tulevaa valokuvausta varten. Sanoimme lapsille myös, että voisivat jo eväiden syömisen lomassa miettiä, mitä Metsämörri heidän kuvassan tekisi.

Syömisen jälkeen Sarita otti ensimmäisen sadutusporukan. Ryhmään kuului neljä tyttöä. Tytöt olivat oivaltaneet idean nopeasti ja juoksivat ensimmäiselle valitsemaalleen paikalle Mörri sylissä. Mörriä aseteltiin mieleiseen asentoon pienen männyn oksalle. Sen jälkeen otettiin kuva ja tarinan kertominen alkoi. Kaikki kuuntelivat tarinaa ja tunnelma oli iloisen jännittynyt. Seuraava odotteli jo omaa vuoroaan ja niinpä taas juostiin seuraavalle valitulle paikalle. Tarinat jatkuivat. Jokainen halusi kertoa omaa tarinaansa. Toinen vaihtoehto olisi ollut se, että lapset jatkavat tarinaa edellisen tarinan jälkeen. Tällöin sadusta tulisi jollain tapaa yhtenäinen ja yksi pidempi satu. Tällöin voidaan puhua ketjusadutuksesta ja ryhmäsadutuksesta. Lasten toivetta kuitenkin kunnioitettiin ja sadutus jatkui oma tarina tyylillä, yksilö- ja aiheasadutuksena.

Joillakin lapsilla oli hankaluuksia keksiä tarinaa vuorollaan. Toiset lapset hienosti kannustivat ja ideoivat taustalla. Jotkut lapset olisivat kuitenkin tarvitseet enemmän

aikaa, mutta varmasti myöhemmin sadutusta jatkaessa, hekin pääsevät mukaan paremmin. On muistettava, että kaikki me tarvitsemme oman aikamme uuteen asiaan tutustuessamme. Lapsia kuitenkin kiinnosti suunnattomasti toisen lapsen tekemä tarina. Ohessa opeteltiin myös kuuntelemisen tärkeää taitoa.

Sillä välin, kun osa lapsista oli valokuvaamassa joko Saritan tai oman lastentarhanopettajansa kanssa, muut lapset saivat leikkiä ns. vapaata leikkiä. Halusimme antaa lapsille vapaata leikkiäaikaa, koska itse sadutus oli jo aikaa vievää ohjattua toimintaa. Sonjan rooli oli olla mukana valvojana ja tarvittaessa lasten apuna, jos sellainen tilanne tulisi. Pojat leikkivätkin poliisia ja rosvoa, ja se leikki kesti melkein koko retken ajan. Etsimme myös lasten viime vuonna laittaman linnunpöntön ja lapset kertoivat, että siellä oli ollut jo asukaskin. Lapset puuhastelivat metsässä väsymättä koko retken ajan.

Retken aikana keskustelimme Suvikellon lastentarhanopettajan kanssa retkeilystä ja hän kertoi huomioistaan, että metsässä sellaisetkin lapset leikkivät yhdessä isolla porukalla, jotka eivät yleensä leiki niin paljon yhdessä. Pohdimme yhdessä myös sitä, miten paljon metsäretket antavat niin lapsille, kuin aikuisille. Metsässä puuhastelu tuo luontevasti muun muassa ryhmäytymisen uudella tavalla näkyviin. Metsä kokoaa meidät käsittämättömällä lumouksellaan yhteen ja lapset nauttivat yhdessä olemisesta eri tavoin, kuin päiväkodin pihamaalla. Myös osallisuuden näkökulmasta on tärkeää, että lapsi saa tuntea kuuluvansa ja olevansa hyväksytty omassa vertaisryhmässään. Lisäksi satukirjan tekeminen yhdisti meitä jo lähtökohtaisesti. Metsässä kirjan tekemiseen ja mielikuvitusmaailmaan oli helppo heittäytyä niin lasten kuin aikuistenkin.

Retkeltä lähtiessämme huomasimme, että lapset alkoivat innostua sadutuksesta lisää. Yksi lapsista pohti ääneen, voisiko hän piirtää tulevaan kirjaan kuvan Metsämörristä. Olimme lukeneet paljon sadutusaiheista kirjallisuutta ja muistimme heti, että siellä kerrottiin siitä, miten lapsi luontevasti haluaa useimmiten myös piirtää sadutuksen yhteydessä. Mietimme hieman huvittuneina keskenämme, että tähän sujuu juuri siten, kun sadutuksen teoriassa oli lukenu. Oli ilo huomata, että lastentarhanopettaja otti heti lapsen toiveesta kiinni ja lupasi heille sen mahdollisuuden, kun pääsemme takaisin päiväkodille.

Retken jälkeen sovimme, että jatkaisimme sadutusta ja kirjan tekoa heti seuraavan viikon maanantaina. Pidimme tärkeänä, ettei väliin jää liian pitkää aikaa. Halusimme varmistaa, että lapsilla olisi edellinen sadutuskerta vielä tuoreessa muistissa. Kokoaissimme seuraavaan kertaan mennessä yhteen tähänastiset tarinat kuvineen ja lukisimme ne lapsille. Tässä vaiheessa lapset saivat vielä muokata tarinaansa, mikäli niin haluaisivat. Lapset saivat myös keksiä kirjalle nimen.

6.4 Toinen sadutuskerta päiväkodissa

Toinen sadutuskerta alkoi mukavissa tunnelmissa. Heti päiväkodin eteiseen päästyämme lapset juoksivat iloisina meitä vastaan. Osa lapsista tuli myös halaamaan meitä ja se kertoi, että olimme jättäneet positiivisen muiston edellisellä tapaamiskerralla. Myös osallisuuden kannalta on tärkeää, että edellinen tapaamiskertamme oli jättänyt lapsille hyvän muiston. Meidät otettiin muutenkin todella lämminhenkisesti vastaan ja tuli tunne, että olimme myös henkilökunnan puolesta tervetulleita.

Tällä kertaa paikalla oli vain kuusi lasta. Tämä vähän mietitytti, koska tämän kerran tarkoituksena oli antaa lasten täydentää omaa tarinaansa. Tilanteelle ei kuitenkaan voinut mitään, joten sadutusta jatkettiin niiden kanssa, jotka olivat paikalla. Tämä tilanne on tavallinen kaikissa päiväkotiryhmissä, harvoin on niitä päiviä, että kaikki olisivat paikalla. Ryhmässä oli myös yksi lapsi, joka ei ollut retkelläkään mukana, joten hän ei ollut osallistunut vielä ollenkaan projektiin. Halusimme antaa myös tälle lapselle mahdollisuuden saada oma tarinansa kirjaan ja Suvikellon lastentarhanopettaja lupasi hoitaa tämän lapsen kanssa valokuvaamisen ja sadutuksen heti, kun lapsi tulisi hoitoon.

Yhteinen hetkemme alkoi sillä, että kokosimme lapset heidän omalle aamupiiripaikalleen istumaan. Lapset lauloivat meille harjoittelemansa laulun ja heidän oma lastentarhanopettajana säesti kitaralla. Lapset halusivat myös katsoa kalenterista päivän, koska se ilmeisesti kuului heidän rutiineihinsa. Näin tuokio alkoi lapsien kannalta tutussa ja turvallisessa ilmapiirissä ja lapset saivat kokemuksen, että heidän mielipiteillään ja toiveillaan on merkitystä. Tämän jälkeen kysyimme lapsilta, muistavatko he, mitä olimme edellisenä perjantaina tehneet. Lapset muistivat heti, että

olimme olleet retkellä, jossa he olivat kuvanneet Mörriä. Olimme ottaneet retken tapahtumista muutaman kuvan, joilla palauteltiin mieleen retken tapahtumia. Muistelimme yhdessä retkeä ja samalla valmistelimme lapsia tulevaan sadutukseen. Yhtenä virittelyn keinona käytimme sitä, että luimme lasten luvalla kaikkien heidän tarinansa ääneen. Samalla näytimme, millaisen kuvan kukin oli Metsämörristä ottanut.

Oman tarinan kuuleminen julkisesti ääneen oli jännittävä paikka. Melkein jokainen lapsi peitti kasvonsa käsillään ja kiemurteli tai hihitteli, kun omaa tarinaa luettiin. Yksi lapsista oli niin jännittynyt, että alkoi itkemään. Nopeasti hän kuitenkin rauhoittui, kun kuuli, että kavereiden tarinat olivat hyvin samanlaisia. Olikin tärkeää, että annoimme positiivista palautetta jokaiselle lapselle hänen ottamastaan kuvasta ja keksimästään tarinasta. Lapsia nauratti kovasti koko ajan, kun tarinoita luettiin. Nauraminen varmastikin vähensi jännitystä. Osa lapsista oli myös innostunut edellisen sadutuksen jälkeen piirtämään kuvia retkestä, ja he olivat keksineet niihin myös tarinan. Kävimme vielä yhdessä nämä piirustukset läpi ja luimme niistä tehdyt tarinat ääneen. Lupasimme lapsille, että laittaisimme myös heidän tekemänsä piirustukset kirjaan. Näin tuimme lasten toivetta saada laajentaa sadutusta omilla tuotoksillaan.

Tarinoiden ääneen lukemisen jälkeen kysyimme, haluaisivatko lapset vielä lisätä tai poistaa jotain omasta tarinastaan. Joku lapsista sanoi heti, ettei halua ja tämä mielipide tarttui nopeasti myös muihin. Kokemuksemme mukaan näin tapahtuu aika usein lasten kanssa ja sovimme, että yhteisen hetken jälkeen lapsilla olisi vielä tilaisuus muokata omaa tarinaansa yksilösadutuksena. Ryhmäsadutus ei siis onnistunut, se olisi vaatinut varmastikin enemmän sadutuskertoja. Tuntui, että lapset jännittivät kovasti toistensa reaktioita.

Lapset saivat myös päättää kirjan nimen. Lapset ehdottivat nimeksi Mörrikirja, Mörri ja Mörrin tarina. Äänestys oli lapsille entuudestaan tuttu tapa, joten käytimme sitä. Osa lapsista tuntui tällainen ryhmänä tehtävä toiminta jännittävän, eivätkä he äänestäneet ollenkaan. Sallimme tietenkin sen heille, ja lopulta kirjan nimeksi äänestettiin Mörrin tarina. Koimme tärkeäksi, että lapsille jäisi tunne, että tämä olisi heidän projektinsa, jossa he oikeasti saisivat päättää asioista. Tavoitteenamme oli suunnitella ja toteuttaa toiminta, jossa päästään osallisuuden portaita ylimmille portaille saakka.

Kirjan nimen päättämisen jälkeen Sonja pyysi vielä jokaisen lapsen erikseen viereiseen huoneeseen yksilösadutukseen. Lapset lähtivät sinne innoissaan, vaikka olivat juuri äsken kieltäytyneet jatkamasta sadutusta. Yksi lapsista jäi jopa jonottamaan ovelle omaa vuoroaan. Tämä osoittikin sen, että oli hyvä ratkaisu antaa lapsille vielä mahdollisuus yksilösadutukseen aikuisen kanssa. Metsämörri-hahmo otettiin myös mukaan ja se toikin lapsille turvaa. Yksilösadutuksessa suurin osa lapsista halusi jatkaa retkellä keksimäänsä tarinaa. Ainoastaan yksi lapsista ei halunnut lisätä mitään. Hienoa oli huomata, miten lapset olivat rentoutuneet Sonjakin seurassa jo niin hyvin, että sadutus onnistui hyvin. Tuntui mukavalta huomata myös se, että sellainen lapsi, joka ei halunnut osallistua millään tavalla ryhmässä tehtäviin asioihin, kuten ryhmasadutukseen ja äänestykseen, olikin innoissaan kertomassa tarinaa yksilösadutuksessa. Onkin hyvä huomioida, että lapset ovat kaikki yksilöitä ja siksi onkin tärkeää käyttää monenlaisia keinoja, jotta kaikkien osallisuus mahdollistuisi.

Sadutus onnistui mielestämme hyvin. Varsinkin yksilösadutus oli helppo toteuttaa, ja lapset uskaltoutuivat kertomaan rohkeasti tarinansa. Ryhmasadutus olikin haasteellisempi asia. Oli tavallaan surullistakin huomata, miten pienetkin lapset osasivat jännittää sitä, millaisen reaktion ja palautteen saa vertaisryhmältään. Tämä onkin sellainen asia, mihin kannattaa kiinnittää huomiota. Tulevina lastentarhanopettajina meidän on tärkeä luoda lapsille hyväksyvä ja salliva ilmapiiri. Tämä aikuisen antama malli siirtyy helposti lapselle, ja lapsi peilaa sitä myös kavereihinsa. Mielestämme on myös todella tärkeää keskustella lasten kanssa siitä, miten kunnioittaa toisen sanomaa ja tekemää sekä pohtia sitä, miltä palautteen saaminen tuntuu. Tuntui, että olisi ollut mukava jatkaa tätä projektia tämän ryhmän kanssa pidempäänkin. Mitä enemmän sadutuskertoja olisi ollut, sen enemmän aiheen ympärille olisi voinut koota harjoiteltavia asioita. Tällainen projekti nostattaa aina ryhmästä riippuen erilaisia asioita, joita lastentarhanopettajan tuleekin osata lukea. Näiden huomioiden perusteella toimintaan voidaan liittää juuri sen lapsiryhmän tarvitsemia asioita. Meillä jäi sellainen tunne, että jotain jäi kesken, vaikka itse sadutus onnistuikin hyvin.

Mietimme useaan otteeseen sadutus prosessin aikana ohjeistusta, jota sadutus kirjallisuus toistaa. Erityisesti meitä mietitytti se, miksi lasta ei voi tukea tarinan aikana. Meille jäi ohjeistuksesta sellainen käsitys, ettei lasta saa johdatella ja suhtauduimme

asiaan hienovaraisesti. Koimme kuitenkin sadutuksen edetessä, että lapset tarvitsivat paljon kannustusta ja innostusta alkuun päästäkseen. Kasvattajan tulee olla mielestämme erityisen sensitiivinen ja huomioida lapsi yksilöllisesti hänen tarpeistaan käsin. Jokainen lapsi tarvitsee tukea ja kannustusta eri tavalla, ja sadutusta ohjaavan kasvattajan tulee ohjata lasta yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Huomasimme, että jotkut lapset tarvitsivat tukea alkuun päästäkseen, jolloin hienovaraisesti kysyimme muun muassa mitä Metsämörri tällä valitsemallasi paikalla tekee. Kannustimme myös kehumalla, miten mukavan paikan lapsi oli valinnut kuvatakseen Metsämörriä. Lapsi saattoi tällöin saada kannustavan alun kertomalleen tarinalle. Kehuimme lisäksi lasta aika ajoin tarinan edetessä. Lapset selkeästi ilahtuivat ja innostuivat jatkamaan mielikuvituksellista tarinaansa. Meillä on varmuus siitä, että lapsen osallisuus tuli tarinoita tehdessä kunnioittavasti esiin. Emme mielestämme ohjanneet lapsen tarinaa, vaan tuimme lasta yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Myös osallisuuden ylimmässä portaassa korostuu dialoginen vuorovaikutus aikuisen ja lapsen välillä. Siinä lapset saavat tehdä aloitteita ja heidän ideoitaan toteutetaan. Aikuinen on silti koko ajan läsnä ja saatavilla. Näin lasta ei jätetä yksin osallistumaan vaan aikuinen on hänen tukenaan. Parhaimmillaan osallisuus onkin aikuisen ja lapsen yhteistyötä, joka lähtee lapsen ideoinnista.

Käsityksemme siitä, että sadutukselle on varattava runsaasti aikaa, vahvistui. Lisäksi sadutuksen etenemiselle tulisi luoda jatko mahdollisuus lasten innostuksen ja kiinnostuksen mukaisesti. Sadutusta voi jatkaa sellaisenaan, tai muilla erilaisilla menetelmillä, kuten draaman, taiteen tai musiikin keinoin.

Satukirjan tekemisessä etenimme siihen vaiheeseen, että meidän oli etsittävä kirjan painaja. Teimme kyselyjä muutamille painanta firmoille. Päädyimme pieneen paino firmaan maaseudulla, joka lupasi toimittaa materiaalin meille sopivaan aikatauluun. Lisäksi teimme pika kyselyä sponsorista ja saimme iloiseksi yllätykseksemme myös sen tukemaan lasten tekemää satukirjaa. Lupasimme mainita sponsorin kirjan tiedoissa ja olimme pienestä projektistamme molemmat tyytyväisiä ja iloisia. Olimme luvanneet jokaiselle lapselle oman pienen satukirjan muistoksi. Päiväkodille jää myös kaksi teosta, jota lapsilla on mahdollisuus lueskella ja katsella. Silloin voi muistella vielä mukavia kokemuksia jälkeensäkin yhdessä toisten lasten kanssa. Toivomme, että se innostaa lapsia jatkamaan sadutusta muulloinkin. Saduttamamme

tarina voi innostaa pienen tauon jälkeen jatkamaan Metsämörrin tarinaa myös draaman, musiikin tai muun idean parissa.

6.5 Kirjan julkistamistilaisuus

Lapset ja henkilökunta ottivat jälleen meidät lämpimästi vastaan, kun saavuimme päiväkodille. Lapsille oli jo etukäteen kerrottu meidän tulosta ja tulevasta kirjan julkistamisjuhlasta. Suvikellon lastentarhanopettaja Maija oli lasten kanssa laittanut valmiiksi kaikille tuolit ja juhlapöydän, jossa Metsämorri istui omalla leegiosta rakennetulla tuolillaan. Juhlapöytään oli asianmukaisesti laitettu vihreä, metsänvärinen liina, joka kuvastaa Metsämörrin värimaailmaa loistavasti. Lisäksi pöytä oli koristeltu kukkasin ja erilaisin kasvein. Taustalla oli lasten valitsema juhlallisuutta korostava kultainen kaunis kangas. Heidän suunnittelemaansa ja rakennelmaansa juhlallisuuteen oli helppo asettua samoissa hienoissa juhlahumun tunnelmissa. Lapsia taisi vähän jännittää tuleva tilaisuus, ja he olivatkin vähän levottomia. Tilaisuuden alkaessa lapset kuitenkin rauhoittuivat nopeasti ja saimme nauttia hienosta hetkestä yhdessä.

Aloitimme tilaisuuden muistelemalla, mitä olimme yhdessä tehneet. Lapset muistivat hienosti retken, valokuvauksen ja sadutuksen. Tämän jälkeen esittelimme lapsille paketin, jonka sisällä olivat vastapainetut kirjat. Paketti oli sidottu paksulla Metsämörrin mieleisellä vihreällä nauhalla. Aloimme mietiskellä, miten se saisi auki ja mitä siellä sisällä mahtaisi olla. Lapset arvasivat heti, että se liittyy tekemäämme kirjaan. Lapset saivat kokeilla paketin painavuutta ja arvuuttelimme yhdessä, että mitenkähän iso kirja siellä olikaan, kun paketti painoi niin paljon. Lapset pääsivät tämän jälkeen yhdessä aukaisemaan pakettia. Sieltä löytyikin jokaiselle lapselle oma kirja. Paketin aukaisun jälkeen esittelimme ja luimme kirjan lapsille. Oman tarinan kuuleminen oli lapsista todella jännittävää. Osa lapsista ei pystynyt kuuntelemaan omaa tarinaansa rauhassa istuen, jolloin he kiemurtelivat, naureskelivat tai menivät lattialle istumaan tai makaamaan. Joku lapsista myös osoitteli ja naureskeli, kun jonkun muun lapsen tarinaa luettiin. Tässä kohtaa meidän piti puuttua asiaan ja muistuttaa, että on kohteliasta kuunnella rauhassa toisen tarinaa. Jälkeenpäin ajateltuna olisi ollut hyvä ottaa asia puheeksi jo ennen kirjan lukemista. Hyvä olisi ollut

keskustella etukäteen, miten on kohteliasta käyttäytyä silloin kun kuunnellaan toisen kertomaa tarinaa. Tämä olisi tukenut myös vertaisryhmän hyvinvointia, joka on yksi osallisuuden onnistumisen ehto.

Kirjan lukemisen jälkeen annoimme jokaiselle lapselle oman kirjan. Samalla kun lapsi sai kirjan, kättelimme häntä. Lapset olivat kohteliaita ja kiittivät, joku lapsista myös kumarsi kiitokseksi. Kirjan saatuaan lapset alkoivat innokkaasti selata omia kirjojaan ja etsiä sieltä itse ottamiaan valokuviaan, piirustuksiaan ja tarinoitaan. Yksi lapsista sanoi aluksi, ettei halua kirjaa. Laitoimme kirjan pöydälle odottamaan ja sanoimme, että hän voi hakea sen sitten kun hän itse haluaa. Hän hakikin kirjan vähän myöhemmin ja alkoi selailemaan sitä muiden mukana. Suvikellon päiväkotitiimi sai myös kaksi kappaletta kirjoja muistoksi.

Olimme myös tuoneet lapsille keksejä ja päiväkodilta saimme lisäksi mehua, joista lapset olivat innoissaan. Herkuttelimme yhdessä ja samalla kyselimme lasten mielipiteitä sadutusprojektista. Ensin kysyimme, miltä lapsista tuntui olla tekemässä kirjaa. He vastasivat, että se tuntui kivalta ja oudolta. Kysyimme myös, mikä oli ollut mukavinta projektissa. Tähän lapset vastasivat, että mukavinta oli ollut mörrimetsä, syöminen, kun sai ottaa valokuvia sekä mörrileikki matkalla metsään. Yhden lapsen mielestä kaikki oli ollut kivaa. Tylsintä projektissa oli erään lapsen mielestä ollut se, kun piti jättää kesken polle ja rolle leikki ja toisen lapsen mielestä oli tylsää, kun piti lähteä kotiin. Muut lapset eivät keksineet mitään, mikä olisi ollut tylsää. Kaiken kaikkiaan jäi tunne, että lapset olivat pitäneet projektista ja että siitä jää heille positiivinen muisto. Lastentarhanopettaja kertoi, että he aikovat jatkaa tarinaa lisää, mutta idean eteneminen oli vielä suunnitteilla lasten kanssa.

6.6 Materiaalipaketin kehittäminen

Kuvio 5. Materiaalipaketin eteneminen.

Kuvio 5. Kuvaa materiaalipaketin kokoamisen etenemistä. Tavoitteenamme oli kehittää lapsia osallistava materiaalipaketti henkilökunnan arjen toiminnan sujuvuuden edistämiseksi sadutuksen toteuttamisen osalta. Etenimme materiaalipakettia kootessa toimintatutkimuksen spiraalimallin mukaisesti. (Kuvio 4. Toimintatutkimuksen spiraalimalli. Suojanen 2014). Eteneminen tapahtui sykleissä, jossa suunnittelu, havainnointi, reflektointi ja uudelleen suunnittelu toistuivat. Ajallisesti materiaalipaketin tekeminen oli varsin sujuvaa ja kokonaisuus hahmottui molempien osapuolten suunnitelmien mukaisesti. Suunnitteluvaiheessa huomioimme materiaalipaketissa luonnollisesti henkilökunnan toiveen sen sisällöstä. Materiaalipaketin tekeminen kulki syklin mukaisesti vuorotellen ja synnytti uusia ulottuvuuksia kehittämisideoihin. Kokonaisuus rakentui lopulta sadutuksen perus lähtökohdista sen erilaisiin menetelmä mahdollisuuksiin. Punaisena lankana kokonaisuutta rakentaessa oli kuitenkin kautta linjan lapsen osallisuuden huomioiminen sadutuksen keinoin sekä lapsen osallisuuden merkitys meitä velvoittavan varhaiskasvatussuunnitelman mukaisesti. Materiaalipaketissamme yhdistyy teoria ja käytäntö ja näiden yhdistämisen vuoksi toiminnallinen kehittämistyömme sopii hyvin varhaiskasvatuksessa tehtävän tutkimukseen. Kehittämistyömme perustui käsitteisiin ja niiden avaamiseen selkeässä ja ymmärrettävässä muodossa.

Materiaalipakettia kootessa Sarita piti päiväkirjaa siitä, mitä materiaalipaketti tulisi sisältämään ja mitkä olivat henkilökunnan toiveet. Aineistoa materiaalipakettiin kerättiin niiden perusteella ja kokonaisuutta havainnointiin järjestelmällisesti viitekehysten teemojen mukaisesti. Materiaalipaketin kokonaisuutta verrattiin teoriapohjaan nojaten ja käytännön toimivuuden sujuvuuteen päiväkodin arjessa. Päiväkirjan pitäminen selkeytti materiaalipaketin suunnittelua sekä kokonaisuuden rakentamista toimivaan malliin.

Tietoa sadutuksesta sekä lasten osallisuudesta varhaiskasvatuksessa löytyi runsaasti kirjastosta. Erilaisia materiaaleja oli tarjolla runsaasti ja pieneen materiaalipakettiin täytyi karsia vain olennainen helpottamaan kokonaisuuden sisäistämistä. Rajasimme materiaalipakettiin perus sadutuksen linjat ja ujutimme ohessa teoriaa lasta osallistavan toiminnan tukemiseen. Näitä molempia asioita sidoimme yhteen teorian ja käytännön toimivuuden kannalta selkeään ymmärrettävään malliin. Pienet laatik-

komaiset, lyhyesti ja ytimekkäästi selkeytetyt perusasiat helpottavat lukijaa hahmottamaan laajaa kokonaisuutta. Materiaalipakettiin ei ollut tarkoitus kerätä liikaa asiaa, koska lukijan tulee henkilökunnan toiveiden mukaisesti saada nopea katsaus sadutuksesta osallistavana toimintamuotona. Materiaalipaketin lopussa on kuitenkin lukijalle lisää vinkkejä ja materiaalia asiasta.

Materiaalipakettia lähdettiin rakentamaan alkeista, niin että lukija ensin tunnistaa sadutukseen liittyvän sanaston ja toiminnan rakenteet. Saduttajalle on tärkeää ensin perehtyä toiminnan käytänteisiin, ennen kuin alkaa sitä toteuttamaan lasten kanssa. Tässä yhteydessä materiaalipaketti sisältää myös lyhyen sadutukseen liittyvän Metsämörri retken ohjeistuksen. Henkilökunnan toiveena oli, että se olisi samalla ohjeistus yhdessä tehtävää retkeä varten, sekä mahdollista uutta retkeä saman linjan mukaisesti.

Lisäksi lähes koko materiaalipaketin kokonaisuus suunniteltiin värikkäillä lokerikoilla, joissa kuvaillaan asiat selkeästi. Niiden oli tarkoitus myös innostaa ja kannustaa lukijaa sisäistämään sadutuksen mahdollisuudet lasta osallistavana menetelmänä. Materiaalipaketti tehtiin myös sellaiseen muotoon, että henkilökunta voi halutessaan koota kansioon lisää materiaalia tulevia kertoja varten. Näin materiaalipaketti voi kasvaa arjen käytännön ja tarpeiden mukaisesti. Samalla materiaalipaketin sisältö vahvistuu päiväkodin omien tarpeiden mukaiseksi.

Materiaalipaketin toimintaa suunnitellessamme oli tärkeää, että tuleva toiminta tukisi mahdollisimman hyvin ryhmän yhdessä tekemistä sekä vertaisryhmän hyvinvointia. Tämän vuoksi valitsimme sadutuksen aloituspaikaksi metsäretken. Metsä on tasa-arvoinen paikka, jossa jokainen lapsi on samassa asemassa. Jokainen lapsi saisi siis kokemuksen, että hän on saman arvoinen, kun muutkin. Eväiden syöminen toisi mukanaan positiivisen ja rennon tunnelman. Nämä olisivatkin hyviä lähtökohta sekä sadutukseen että osallisuuteen. Metsäretkellä lapset toimivat yhdessä ryhmänä, mutta myös aikuisen kanssa, mikä onkin tärkeä huomioida. Lapsi ei saa jäädä yksin, vaan aikuinen on koko ajan mukana tukemassa. Aikuisen roolilla on todella paljon merkitystä osallisuuden toteutumisessa, jonka vuoksi materiaalipakettiin lisättiin paljon tietoa ja ohjeistusta siitä, mikä olisi aikuisen rooli. Osallisuudessa on tärkeää, että tekeminen on sellaista, missä lapsi saa vapaasti tehdä ja aikuisen rooli on olla tilanteessa läsnä ja tarvittaessa tukijana.

Myös valokuvauksen valitseminen materiaalipakettiin on osallisuuden tukemista. Siinä lapsi saisi konkreettisesti itse valita ja päättää, missä ja miten haluaa kuvata Metsämörri hahmoa. Materiaalipaketin teossa oli tärkeää, että kaikki toiminta tukisi lapsen äänen kunnioittamista. Sen vuoksi materiaalipaketin ohjeistus tehtiin korostaen lapsen aitoa kuuntelua. Lapsen saadessa kokemuksen siitä, että häntä kuunnellaan ja hänen mielipiteillään on väliä, oppii hän myös kuuntelemaan toisia.

Luovutimme materiaalipaketin yhteistyöpäiväkotimme käyttöön ja pyysimme heiltä mahdollisia muutostoiveita ja palautetta kokonaisuudesta. Päiväkoti koki materiaalipaketin tärkeäksi, koska tällaisen kokoaminen oman työajan puitteissa ei ole helppoa toteuttaa. He olivat tyytyväisiä kokonaisuuteen ja erityisesti sen selkeyteen sekä toimivuuteen käytännössä. Muutostoiveita ei ollut ja materiaalipaketti otettiin välittömästi käyttöön. Sadutus lapsen osallistavana menetelmänä oli innostanut heitä huomioimaan lapsen osallisuutta myös muissa tilanteissa. Materiaalipaketin käyttö jatkui myös koottujen vinkkiemme perusteella erilaisin sadutusmenetelmin päiväkodin arjessa.

7 KEHITTÄMISTYÖN YHTEENVETO

Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena oli suunnitella Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden pohjalta lasta osallistava materiaali varhaiskasvatuksen käyttöön. Valitsimme sadutuksen lapsen osallisuuden tukemisen menetelmäksi ja se osoittautuikin hyväksi valinnaksi. Sadutuksen avulla lapsen ääni ja toiveet tulivat hyvin esille ja toiminnallisen osuuden tuotoksessa, Mörrin seikkailu -kirjassa lasten osallisuus tuli konkreettisesti esille. Kirja oli sanasta sanaan lasten kuvittama ja kirjoittama.

Materiaalipaketti tuki lasten osallisuutta myös siinä, että kuuntelimme lasten ja henkilökunnan toiveita siitä, miten toiminta etenisi. Hahmo, jonka ympärille sadutusta alettiin tekemään, oli lasten valitsema tuttu Metsämörri-hahmo. Valitsimme myös sadutuksen aloituspaikaksi metsäretken tutussa paikassa, koska lapset olivat tehneet Metsämörriretkiä ennenkin ja pitivät niistä kovasti.

Itse toiminnalliseen osuuteen valmistauduimme perehtymällä osallisuuden ja sadutuksen teoriaan. Lisäksi kävimme keskusteluja ja pohdimme yhdessä, miten omalla toiminnallamme saisimme lapsen äänen parhaiten kuuluviin. Halusimme erityisesti luoda jokaiselle päiväkotivierailullemme hyväksyvän ja sallivan ilmapiirin, jossa lapset tuntisivat olonsa turvalliseksi. Jo ensimmäisellä vierailukerralla huomasimme, että ryhmän toimintakulttuuri oli jo valmiiksi aidosti lasta kuuntelevaa. Sen huomasi siitä, miten lapset uskalsivat esittää spontaanisti omia toiveitaan. Näihin toiveisiin myös vastattiin ja esimerkiksi matkalla retkimetsään ei ollut kiire vaan lapset saivat matkan varrella käydä laskemassa mäkeä, leikkiä Metsämörri-leikkiä sekä tutkia yhdessä aikuisen kanssa puunkoloja ja muita luonnon ihmeitä.

Mielestämme onnistuimme myös itse luomaan oikeanlaisia ilmapiiriä. Yksi merkki siitä oli se, että jo toisella vierailukerralla lapset juoksivat halauksien kera meitä vastaan. Toisena merkinä oikeanlaisesta ilmapiiristä oli se, kun sadutus sujui niin helposti. Lapset päästivät meidän lähelle ja uskalsivat keksiä omia satuja sekä esittää mielipiteitään sekä kirjaan liittyen, että muuhun sen ympärillä olevaan toimintaan. Olimme vähän etukäteen jännittäneet, että lapset eivät välttämättä avaudu meille niin helposti, koska olimme heille melko uusia tuttavuuksia. Tässä mielessä onnistuimme hienosti tavoitteessamme.

Emme silti onnistuneet täysin rentouttamaan lapsia siinä, miten he ottavat vastaan omia ja toisten tarinoita ääneen luettuna. Mikäli aloittaisimme uudestaan saman projektin, olisi tähän kiinnitettävä enemmän huomioita. Asiasta olisi voitu jo etukäteen keskustella lasten kanssa ja asian käsittelyyn olisi voitu ottaa mukaan esimerkiksi tilanteeseen sopivaa lasten kirjallisuutta. Nämä tilanteet liittyvät itsetuntoon ja siihen, miten kunnioitetaan toisia. Hyvän itsetunnon ja toisten kunnioittamisen opettaminen vaatii aikaa, eikä sitä tehdä kolmella tapaamiskerralla. Ne ovat myös taitoja joita opetellaan koko eliniän, joten olisi epärealistista odottakaan, että ne olisi suju-neet heti hyvin. Koemme silti, että on todella tärkeää huomioida, miten lapset ottavat toisensa huomioon vertaisryhmässä. Mikäli lapselle tulee tunne, että hänelle naure-taan tai että hänen sanomisensa ovat huonompia kuin muiden, ei voida sanoa, että hän olisi oikeasti päässyt osalliseksi ryhmän toimintaan. Varhaiskasvatuksen hen-kilökunnalla onkin iso vastuu huomioida myös tämä näkökulma osallisuuden toteu-tumisessa. Ei riitä, että itse kasvattajana ja opettajana luo oikeanlaisen turvallisen ja avoimen ilmapiirin vaan on osattava myös ohjata lapsia kunnioittamaan, niin itse-änsä kuin toisiakin. Lapsen vertaisryhmän hyvinvointi on yksi osallisuuden mahdol-listaja, eikä sitä voida olla ottamatta huomioon. Tähän asiaan, johon varmasti tule-vaaisuudessa kiinnitämme paljon huomiota tulevassa työssämme lastentarhanopet-tajana.

Osallisuuden portaissa pääsimme mielestämme ihan ylimmille portaille saakka. Lapset saivat toteuttaa itseään juuri haluamallaan tavalla ja myös laajentaa toimin-taa niin kuin itse halusivat. Moni lapsista innostuikin jatkamaan toimintaa sadutuk-sen jälkeen piirtämällä ja kertomalla tarinoita omien piirrustustensa pohjalta. Nämä piirrustukset ja tarinat lisättiin myös kirjaan. Toiminnan aikana lapsi ei jäänyt yksin, vaan aikuiset olivat koko ajan aidosti läsnä ja lapsen tukena, hänen sitä tarvitse-saan. Sadutus tehtiin yhteisessä dialogissa kaikkia osapuolia kunnioittaen. Koko projekti tuki siis lasten ja aikuisten yhteistoiminnallisuutta, jossa lapset työstivät pro-jektia ja aikuiset olivat heidän tukena.

Toiminnallinen osuus tuki myös jokaista laaja-alaisen osaamisen aluetta. Ajattelun ja oppisen osa-alueita tukivat vuorovaikutus muiden lasten ja ympäristön kanssa, ihmettely ja tutkiminen, rohkeus kyselemään ja kyseenalaistamaan sekä ratkaisui-ten etsiminen erilaisiin tilanteisiin, toisten kannustamisen opettelu sekä vahvuuksien

tunnistaminen. Nämä kaikki edelliset ovat elinikäisen oppimisen ja muun osaamisen kehittymisen perustaa. Vuorovaikutus ja ilmaisu tukivat hienosti kulttuurista osaamista. Kuuntelemisen taitoa harjoiteltiin ja se auttaakin lapsia tunnistamaan ja ymmärtämään erilaisia arvoja ja asenteita. Ystävällisyyden ja hyvien tapojen opettelu kuuluvat myös kulttuurisen osaamisen osa-alueeseen. Metsäretki tuki luontevasti myös itsensä huolehtimisen ja arjen taitoja. Lapset saivat harjoitella kehitystasonsa mukaan säänmukaista pukeutumista ja omien tavaroidensa huolehtimista. Toiminnallinen osuus tuki myös monilukutaitoa, tieto- ja viestintätaitoa sekä teknologista osaamista. Lapset pääsivät hyödyntämään digitaalista dokumentointia kännykkäkameran avulla. Osallistumisen ja vaikuttamisen osa-alue nousi mielestämme kaikkein näkyvämmäksi osa-alueeksi laaja-alaisessa osaamisessa. Toiminnallinen osuus turvasi hyvin lapsen oikeuden tulla kuulluksi. Lisäksi lapset kohdattiin arvostavasti ja heidän taitojaan ja haluaan osallistua yhteiseen toimintaan tuettiin. Lasten aloitteisiin vastattiin ja lapsilla oli myös mahdollisuus vaikuttaa toimintaan. (Ahonen 2017, 47. 59.)

Pyysimme myös mukana olleelta lastentarhanopettajalta palautetta materiaalipaketista, omasta toiminnastamme ja siitä miten lapsen osallisuus toteutui sadutus projektin aikana. Lastentarhanopettaja oli materiaalipaketista kiitollinen ja koki, että se tuli tarpeeseen. Materiaalipaketti selkeytti ja antoi rohkaisevat perustoimintaohjeet toteutukseen. Lastentarhanopettaja piti kokonaisuutta kattavana ja selkeänä esityksenä sekä helppolukuisena. Hän koki, että lapsen osallisuus toteutui hyvin materiaalipaketin avulla. Lapsi sai lastentarhanopettajan mukaan kokemuksen siitä, että hän osaa ja hänen osuutensa on myös merkityksellinen. Projekti oli rohkaissut lasta. Toimintatavastamme lastentarhanopettaja kommentoi myös positiiviseen malliin. Olimme aktiivisuudellamme, nopealiikkeisyydellämme ja joustavuudellamme tehneet yhteisestä projektistamme sujuvan. Projekti oli rikastuttanut ja tukenut arjen työtä ja aikataulumme kaiken kaikkiaan sopivat mainiosti yhteen. Lisäksi lastentarhanopettajan mielestä meidän suhtautumistapamme, tiedottamisemme ja kunnioittavalla asennoitumisemme sekä aikuisiin että lapsiin viestitti heille projektin tärkeydestä. Olimme hänen mielestään paneutuneet asiaan syvällisesti alusta alkaen ja loppuun saakka. Tästä syystä oli kaikille jäänyt hyvä ja ehyt kokonaisuus. Lastentarhanopettajalle itselleen tämä projekti merkitsi oikeaa tukea omalle työlleen, koska hän sai meidät rinnalleen kolmena eri kertana. Lukiessamme lasten tekemiä satuja

ääneen, lastentarhanopettaja sai seurata lasten reaktioita ikään kuin sivusta. Niistä hän yllättyi, koska lapset ujostelivat ja pitivät kiinni korvistaan, jännittivät ja kiemurtelivat penkillään. Reaktiot kertoivat hänelle, että tätä toimintaa on hyvä jatkaa ja näin lapset saavat lisää harjoitusta tämänkin tuntemuksen sietämiseen. Niin, että tekemisen ilo tulee säilymään kaiken esillä olemisen rinnalla jännityksestä huolimatta.

Koimme myös, että oma ammatillinen kasvumme vahvistui opinnäytetyön tekemisen aikana. Entistä enemmän olemme sitä mieltä, että pedagogiikkaa ei voi kohdistaa vain tiettyyn toimintaan tai tuokioon, vaan se on oltava mukana koko ajan. Kaikkea toimintaa suunniteltaessa on huomioitava, että jokainen lasten kanssa tehtävä asia on osa pedagogista kokonaisuutta, jotka tukevat toinen toistansa.

Toinen asia missä koimme vahvistuneemme, on ymmärrys siitä, miten suuri vastuu ja valta lastentarhanopettajalla on suhteessa lapsiin ja perheisiin. Ei ole ollenkaan yhdentekevää millaiselta arvopohjalta työtä lasten kanssa tehdään. Vastuun tulee olla kokonaisvaltaista ja sen tulee ulottua jokaiseen lasten kanssa tehtävään toimintaan. Mitä pidemmälle etenimme opinnäytetyössämme, sen enemmän vahvistui tunne aikuisen vastuusta myös osallisuuden mahdollistumiseen. Etenkin lapsikäisyys, oppimiskäsitys ja omat vuorovaikutustaidot nousivat merkittäviksi tekijöiksi.

Mikäli nyt aloittaisimme opinnäytetyön tekemisen uudestaan, nostaisimme vuorovaikutuksen merkityksen keskeisempään asemaan. Vuorovaikutus on punainen lanka koko varhaiskasvatuksessa, koska kaikki siellä tehtävä toiminta perustuu sen ympärille. Lastentarhanopettajana on pohdittava omia vuorovaikutustaitojaan ja kyettävä myös tukemaan lasten keskinäistä vuorovaikutusta. Vuorovaikutuksessa on myös huomioitava sekä yksilöllinen että ryhmässä tapahtuva vuorovaikutus.

LÄHTEET

- Airaksinen, R. Karkkulainen, M. Ala-Vannesluoma, T. Pirhonen, P. & Kastu, R. 2015. Toimii!: Hoitajan opas luoviin menetelmiin. Keuruu. Edita.
- Ahonen, L. 2017. Vasun käyttöopas. Jyväskylä. PS- kustannus.
- Hart, R. 1992. Children's Participation: From Tokenism to Citizenship. [Verkkojulkaisu]. Florence: UNICEF International Child Development Centre. [Viitattu 14.1.2018] Saatavilla: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
- Heikkinen, H., Rovio, E. & Syrjälä, L. (toim.). 2006. Toiminnasta tietoon. Vantaa. Dark Oy.
- Holappa, A-S. 2017. Laaja-alainen osaaminen varhaiskasvatuksessa. [Video]. Opetushallitus. [Viitattu 22.1.2018]. Saatavana: <https://www.youtube.com/watch?v=qHDBXN8HSqc>
- Hujala, E., Turja, L. (toim.). 2016. Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus
- Karlsson, L. 2000. Lapsille puheenvuoro: Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsingin yliopisto, Stakes, Edita. [Viitattu 26.12.2017] Saatavana: <https://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/lapset/Julkaisut/puheenvuoro.htm>
- Karlsson, L. 2001. Sadutus pähkinänkuoressa. [Verkkojulkaisu] [Viitattu 27.12.2017]. Saatavana: <https://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Sadutus/sadutusohje.htm>
- Karlsson, L. 2001. Lapsille puheenvuoro: Ammattikäytännön perinteet murroksessa. Helsinki: Oy Edita Ab.
- Karlsson, L. 2005. Sadutus: avain osallistavaan toimintakulttuuriin. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Karlsson, L, Karimäki, R. 2012. Sukelluksia lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Kauppinen, R. Sommers-Pirhonen, J. Vainio, J. Mäkelä, P. Vilnilä, F & Kataja. E 2005. Lapsen ääni, tarina minulta. Pelastakaa lapset Ry.
- Kettunen, I. 2017. Osallisuus on lapsen oikeus. Kasvu 2. 2017, 21.

- Laaksonen, S. 2017. Sadutuksesta käytäntöön: Lasten osallisuutta vahvistamassa varhaiskasvatuksessa. [Verkkójulkaisu]. Metropolia ammattikorkeakoulu: Opin-
näytetyö. [Viitattu 30.1.2018]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/138221/laaksonen_saara.pdf?sequence=1
- L 580/2015. Laki lasten päivähoidosta annetun lain muuttumisesta.
- L 19.1.1973/36. Varhaiskasvatuslaki.
- Lapset kertovat -hanke 2000. [Verkkosivu] [Viitattu 7.3.2018]. Saatavana: https://www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat/Sadutus/sadutus_paa.htm
- Malander, E-L. & Ojala, T. 2013. Ipana-Impro: En handledning i sagoimprovisation. Tallinn Book Priters, Tallinna.
- Mikkola, P., Nivalainen, K. 2009. Lapselle hyvä päivä tänään: Näkökulmia 2010-luvun varhaiskasvatukseen. Vantaa: Pedatieto.
- OAJ. 2018. Laadukas varhaiskasvatus on tuottavaa. [Verkkosivu]. Helsinki: Opetusalan ammattijärjestö OAJ. [Viitattu 7.4.2018]. Saatavana: <https://www.oaj.fi/cs/oaj/laadukas%20varhaiskasvatus%20on%20tuottavaa>
- Opetushallitus. 2017. Varhaiskasvatus. [Verkkosivu]. Helsinki: Opetushallitus. [Viitattu 8.12.2017]. Saatavana: http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus
- Oppimiskäsityksistä. 24.5.2004. Virtuaaliammattikorkeakoulu. [Verkkosivu]. Virtuaaliammattikoulu. [Viitattu 24.1.2018]. Saatavana: <http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojak-sot/041005/1081111669900/1085399771565/1085400274915/1085402716101.html>
- Perttula, K. 2017. Luentomuistiinpanot. Syksy 2017. Seinäjoen ammattikorkeakoulu: Sosiaalialan tutkimusmenetelmät.
- Päiväkoti Suvikello. 2016. Esittely. [Verkkosivu]. Päiväkoti Suvikello. [Viitattu 22.1.2018]. Saatavana: <http://www.netikka.net/suvikello/Esittely.php>
- Roos, P. 2016. Mitä kuuluu?: Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Nokia: Piia Roos Oyj.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. [Verkkójulkaisu]. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. [Viitattu 13.10.2017]. Saatavana: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>

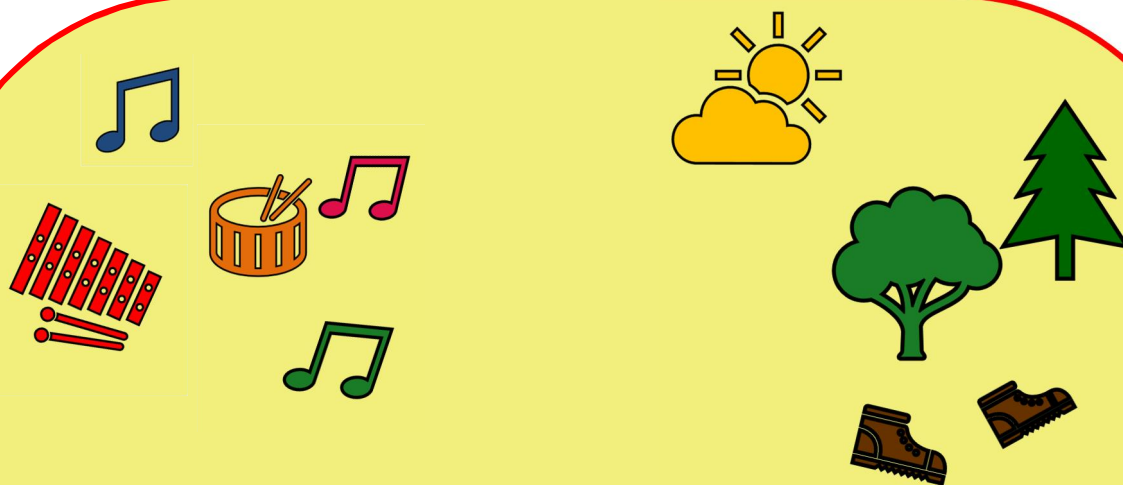
- Sosiaali- ja terveysministeriö. 2008. Varhaiskasvatus vuoteen 2020. Varhaiskasvatuksen neuvottelukunnan loppuraportti. [Verkkokirja]. Helsinki. [Viitattu 7.4.2018]. Saatavana: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/72906/Selv200772.pdf?sequence=1>
- Suojanen, U. 2014. Toimintatutkimus ammatillisen kehittymisen välineenä. [Verkkokartikkeli]. Metodix. [Viitattu 14.1.2018]. Saatavilla: <https://metodix.fi/2014/05/19/suojanen-toimintatutkimus/>
- Suomen Latu. Ei päiväystä. Metsämörri. [Verkkolähde] [Viitattu 7.3.2018.] Saatavana: <https://www.suomenlatu.fi/ulkoile/lastentoiminta/metsamorri.html>
- Suomen Unicef. 9.9.2016. Mikä on lapsen oikeuksien sopimus. [Verkkosivu]. Helsinki: Unicef. [Viitattu 9.9.2016]. Saatavana: <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>
- Tarkka, K. & Helin, K. 2017. Pedagogisen toiminnan suunnittelut ja toteuttaminen varhaiskasvatuksessa. [Video]. Opetushallitus. [Viitattu 30.1.2018]. Saatavana: https://www.youtube.com/watch?v=oGHrb6_F2tU
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Ei päiväystä. Lastensuojelun käsikirja. [Verkkolähde] [Viitattu 7.2.2018.] Saatavana: <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lasten-osallisuus>
- Turja, L. 2011. Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa. Teoksessa: E. Hujala & L. Turja (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 46. 48.
- Turja, L. 2010. Lasten osallisuus . Kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria. [Verkkokartikkeli]. Suomen varhaiskasvatus ry. [Viitattu: 23.1.2018]. Saatavana: <http://ecef.org/wp-content/uploads/2014/03/2011-3-Turja.pdf>
- Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2016. 2016. Helsinki: Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2016:17.
- Vilka, H.& Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö.1.-2.p. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino.
- Voice & Influence 2017. What do we mean by Voice & Influence. Success for all.[Verkkojulkaisu].[Viitattu 24.11.2017.] Saatavana: http://www.southend.gov.uk/southendchildren/info/35/voice_and_influence

LIITTEET

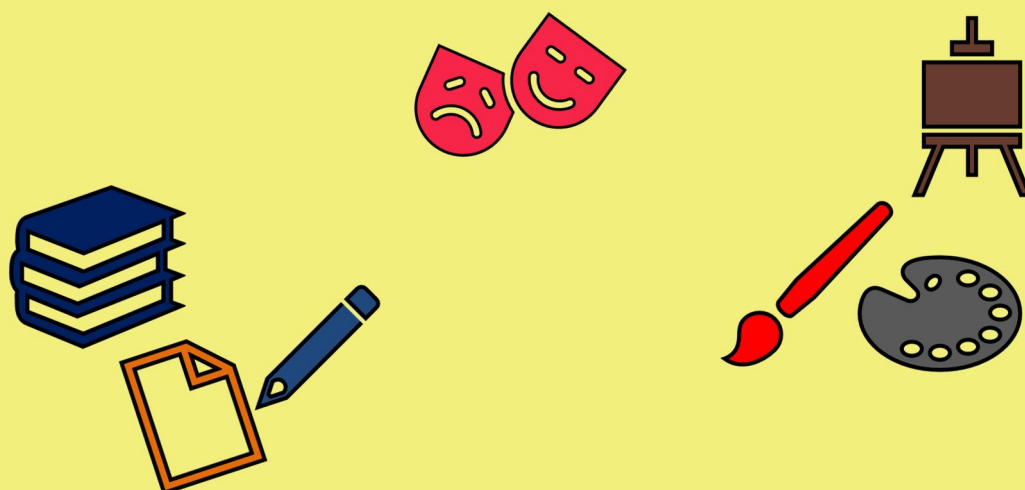
Liite 1. Materiaalipaketti

Liite 2. Lupakysely

LIITE 1. Materiaalipaketti

SADUTUSAIHEINEN
MATERIAALIPAKETTI
SUVIKELLON
PÄIVÄKOTIIN

MATERIAALIPAKETTI

Sisällys:

- Sadutuksen sanastoa
- Lyhyesti sadutuksen ideaa
- Sadutuksen ohjeistusta
- Sadutus Metsämörrin kanssa/ retken ideaa
- Huomioitavaa retkelle lähtevän saduttajan näkökulmasta
- Sadutuksen mahdollisuuksia lapsen näkökulmasta
- Sadutuksen erilaisia keinoja ja ideoita
- Lapsen osallisuus sadutuksessa
- Kirjavinkit

SADUTUKSEN SANASTOA:

SADUTETTAVA	<ul style="list-style-type: none"> " Sadun, tarinan, kertomuksen kertoja. " Voi olla lapsi, nuori, aikuinen tai vanhus.
SADUTTAJA	<ul style="list-style-type: none"> " Sadutuksen innostaja " Kirjaaja ja aito aktiivinen kuuntelija
TEKIJÄNOIKEUS	<ul style="list-style-type: none"> " Kaikilla sadutukseen osallistuneilla " Oikeus iästä riippumatta
AIHESADUTUS	<ul style="list-style-type: none"> " Saduttamista yhdessä sovitusta aiheesta.
LEIKKISADUTUS	<ul style="list-style-type: none"> " Avointa lapsen leikin kirjaamista. " Lapsen luvalla.
SADUTUS-DOKUMENTOINTI	<ul style="list-style-type: none"> " Saduttaja kirjaa lasten leikkiä ja keskustelua. " Kirjoittaminen on avointa.
PERUSSADUTUS	<ul style="list-style-type: none"> " Sadun tai tarinan kirjaamista sana sanalta sadutettavan nähden. " Ilman aiheetta, arviointia ja tulkintaa " Saduttaja lukee kirjoittamansa sadutettavalle, jolloin satua voi vielä muuttaa.
YKSILÖSADUTUS	<ul style="list-style-type: none"> " Sadutusta yhden kertojan kanssa " Erillinen tila
RYHMÄSADUTUS	<ul style="list-style-type: none"> " Saman tarinan kertojia on useampi. " Kerrotaan vuorotellen.
KESKUSTELU SADUTUKSESSA	<ul style="list-style-type: none"> " Kirjataan avoimesti vuoropuhelut keskustelijoiden luvalla.

LYHYESTI SADUTUKSEN IDEAA:

KERRO! →	KUUNTELEN →	MINÄ KIRJAAN →	LUEN ÄÄNEEN →
VOIT KORJATA →	VOIT PIIRTÄÄ →	SAAKO LUKEA →	TEHDÄÄN KIRJA

(Karlsson Liisa. 2006. Lapset kertovat)

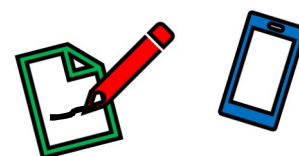

SADUTUKSEN OHJEISTUSTA:

1. KERRO SATU.
2. KIRJAAN SEN JUURI NIIN KUIN SEN MINULLE KERROT.
3. LOPUKSI LUEN TARINASI.
4. JA VOIT MUUTTA A TAI KORJATA SITÄ, MIKÄLI HALUAT.

Saduttajan työvälineet:

Kynä ja **paperi** sekä **kännykkä** kuvien ottamista varten.

Neljä vaihetta:

<p>1. KERTOMINEN</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Kehotus ja kannustus tarinan alkamiseen. Tällöin ei esitetä kysymystä. ⇒ Lapsi saa itse päättää, mistä haluaa sata kertoa. ⇒ Saduttaja ei ehdottele aiheita, ei anna viitteitä eikä tee kysymyksiä.
<p>2. KIRJOITTAMINEN</p>	<ul style="list-style-type: none"> ⇒ Saduttaja kirjaa tarinaa sana sanalta muistiin avoimesti lapsen nähden. ⇒ Saduttaja ei korjaile tai muuta lapsen virheitä+. Lasta voi pyytää odottelemaan hetkiä, jollin saduttaja ehtii kirjaamaan kerrottua tarinaa. Tällöin lapsikin saa hetken miettiä omaa kertomaansa.

<p>3. LUKEMINEN</p>	<p>⇒ Saduttaja lukee lapselle hänen kertomansa ääneen.</p> <p>⇒ Saduttaja luo äänenpainollaan ja jaksottamalla lapselle oman tekstinsä kuuntelu-oikeuden.</p>
<p>4. SADUNKERTOJAN TOIVOMAT MUUTOKSET</p>	<p>⇒ Tarinaa muunnellaan lapsen toiveen mukaan.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Huomioidaan, että saduttaessa lapselle saattaa tulla tarve myös kuvittaa tarinaansa.

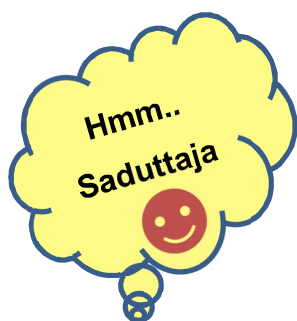
SADUTUS METSÄMÖRRIN KANSSA/ RETKEN IDEAA

- Perheille tiedotetaan Metsämörri-retken ajankohta ja idea.
- Retki toteutetaan tutuksi tulleeseen Metsämörri-retki tavoin. Mukana on vain tällä kertaa sadutusidea Mörrin puuhista metsässä.
- Lapset lasketaan ennen retkelle lähtöä, metsästä lähtiessä ja retken päätyttyä. Usein retkillä ohjaajalla on myös myös lasten nimet kirjattuna retkitiedotteeseen.
- Mukaan ensiapuvälineet, eväät, Metsämörri-ystävä ja kännykkä, jolla lapsi voi kuvata haluamassaan paikassa Metsämörrin puuhastelun.
- Saduttajalla voi olla kyniä ja paperia, mikäli hän haluaa kirjata lasten tarinat käsin. On myös mahdollista, että lapsi voi kertoa tarinansa äänityksen avulla. Siinä tapauksessa saduttaja kirjaa tarinat vasta päiväkodilla. Lapsen tulee saada kuulla kuitenkin kirjattu tarina ja muuttaa sitä halutessaan.
- Lapsille kerrotaan ennen retkeä tämän retkikerran idea, eli saduttaminen Metsämörrin puuhista metsässä.

- Retken päätyttyä, saduttajan vastuulla on koota lasten kertomat yhteen. Lapsille luetaan heidän yhdessä tekemänsä tarina Metsämörrin seikkailusta metsässä.
- Lapset voivat itse keksiä tarinalle nimen ennen retkeä tai sen jälkeen varmentaan.
- Saduttaja voi aloittaa ryhmasadutuksella kaikkien kanssa yhdessä vuorotellen, tai yksilösadutuksella lapsi kerrallaan. Tilannetta kannattaa miettiä lasten ja käytännön mahdollisuuksien mukaisesti.
- Usein tarinointi innostaa lapsia jatkamaan. Sadutusta voi tällöin jatkaa vapaasti lasten toiveiden mukaisesti jalostaen. On mahdollista innostaa lapsia esimerkiksi piirtämään, koska se on lapsille luontainen halu jatkaa tarinan tekemistä.
- Saduttaja voi myös kuulostella, haluavatko lapset kehittää tarinaa musisoiden tai draaman avulla. Edetään asiassa lasten oman innostuksen mukaisesti ja lapsen osallisuutta huomioiden ja tukien.
- Lasten kanssa tulee myös yhdessä päättää, onko tämä yhdessä tehty tarina jo valmis. Sen jälkeen sadutusprosessi viedään päätökseen ja tallennetaan pieneen kirjaan, josta jää lapselle ikioma muisto.
- Lopuksi pidämme pienen juhlahetken kirjan julkaisun merkeissä. Luemme valmiin tarinan kaikkine kuvineen ja iloitsimme yhdessä tehdystä työstä.

HUOMIOITAVAA RETKELLE LÄHTEVÄN SADUTTAJAN NÄKÖKULMASTA:

- Lapsille kerrotaan, mikä on tämänkertaisen retken tarkoitus. Lasten innostaminen ja kannustaminen.
- Huolehditaan tarvittavat välineet mukaan (ensiapuvälineet, lapsilista, kynät, paperia, kännykkä valokuvausta ja mahdollista äänitystä varten)
- Saduttaja saa ainutlaatuisen tilaisuuden antaa lapselle aikaa, aidosti kuunnellen ja hänen asiaansa paneutuen. Kuulluksi tulemisella vahvistamme lapsen itsetuntoa ja ryhmään kuuluvuuden tuntoa.

- Saduttajan ja lapsen tärkeä vuorovaikutuksellinen hetki on kuin timantti aarrearkussa. Tämän pienen hetken merkityksellä rakennamme ennakoivasti luottamusta tuleviin onnistuneisiin yhteisiin hetkiin. Rohkaisemme luottamuksella ja turvallisuudella lasta kertomaan jatkossakin asioistaan.
- Kasvattaja mahdollistaa lapselle tilan ja osallistavan ympäristön, jossa hän voi toimia itse aktiivisena osallisena.
- Kasvattaja mahdollistaa lapselle yhdessä toimimisen ilon.
- Saduttaja asettuu lapsen maailmaan, lapsen ääntä kuunnellakseen.
- Kasvattaja ~~kasvattaa~~ kasvattelee tuntosarvia+, silmiä ja korviaan lasta varten.
- Kasvattajana kirjataan/ dokumentoidaan: leikit, tekemiset, ajatukset, tieteet, osaamiset ja kiinnostuksen kohteet.
- Kasvattaja pohtii muiden kasvattajien kanssa kuulemaansa ja näkemäänsä.
- Saduttaja tukee vastavuoroisuutta, yhdessä suunnittelua ja toteuttamista. (Karlsson, L. Lapset kertovat. 2006, 16)

SADUTUKSEN MAHDOLLISUUKSIA LAPSEN NÄKÖKULMASTA:

- Lapsi saa aikuisen jakamattoman läsnäolon.
- Lapsi saa kokea olevansa tärkeä omien ajatustensa asiantuntija.
- Yhteenkuuluvuuden tuntemus vahvistuu. Yhdessä tekemisen ilo ja toisen ihmisen arvostus korostuvat.
- Sadun tekemisessä lapselle vahvistuu erilaiset käsitteet ja sanat, joilla hän voi tuottaa puhetta. Ne auttavat lasta nimeämään ja tunnistamaan omia tunteuksiaan.

- Lapsi voi kokea turvallisessa ympäristössä jännitystä, vihaa, myötätuntoa, sekä onnistumisen kokemuksia.
- Lapsi saa kertoa omista ajatuksistaan ja tunteistaan vapaasti.
- Lapsen itsetunto vahvistuu onnistumisten kautta, lapsi rohkaistuu ilmaisemaan itseään ja toiveitaan.
- Empaattisuus, keskittyneisyys ja joustavuus lisääntyvät.
- Lapsen kommunikaatiotaidot kehittyvät.
- Sanojen käyttö vahvistuu ja muuntuu sujuvammaksi sekä tarinoiden alun ja lopun hallinta selkeytyy kokemuksen myötä.
- Lapset saattavat oppia kirjaimia, lukemaan ja jopa kirjoittamaan.
- Sadutuksen säännöllisyys parantaa kasvatus- ja opetustoiminnan laatua, innostusta ja viihtyvyyttä.
- Sadutus tuo esille lasten omaa kulttuuria. Tukee kielen oppimista ja ilmaisua.

SADUTUKSEN ERILAISIA KEINOJA JA IDEOITA:

Perussadutus: Satua kirjataan sanatarkasti sadun kertojan nähden. Aihetta ei ole sovittu etukäteen, vaan sadun kertoja itse päättää mistä ja mitä haluaa kertoa. Saduttaja lukee ääneen tarinan, jonka on kirjoittanut sadun kertojan mukaan. Tämän jälkeen sadun kertojalla on mahdollisuus sitä vielä muuttaa.

Yksilösadutus: Satua kirjataan yksilöllisesti aina yhden sadun kertojan kanssa. Tilassa, jossa ei ole muita ja kertojalla on rauha kertoa tarinaansa ilman toisten läsnäoloa.

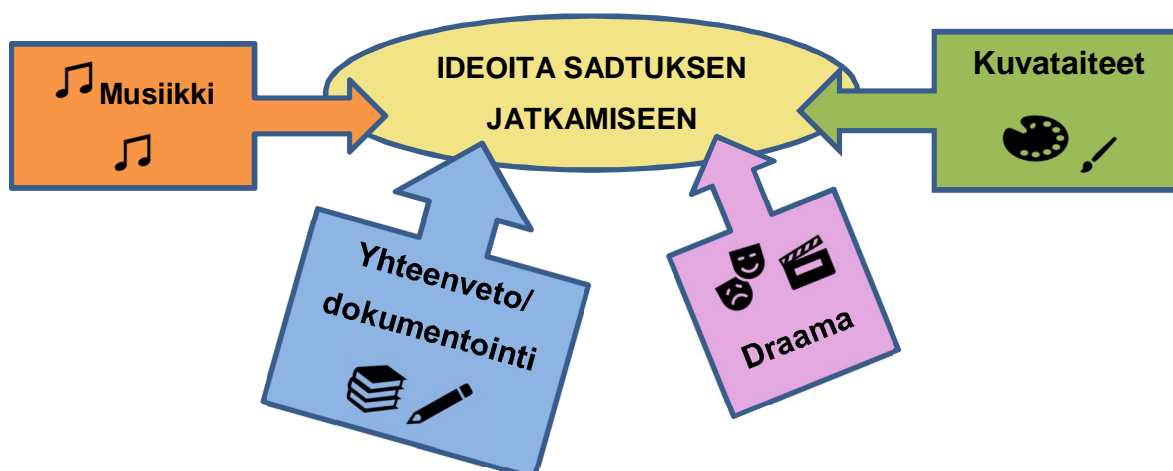
Ryhmäsadutus: Sadun kertojia on useita ja aihe on yhteinen. Satua kerrotaan vuorotellen. Kaikki sadunkertojat ovat suunnittelemassa, kertomassa ja ideoimassa samaa satua yhdessä.

Aihesadutus: Sadutettavien kanssa sovitaan valmis aihe, josta satua kerrotaan. Tätä voi toteuttaa yksilö- tai ryhmäsadutuksena.

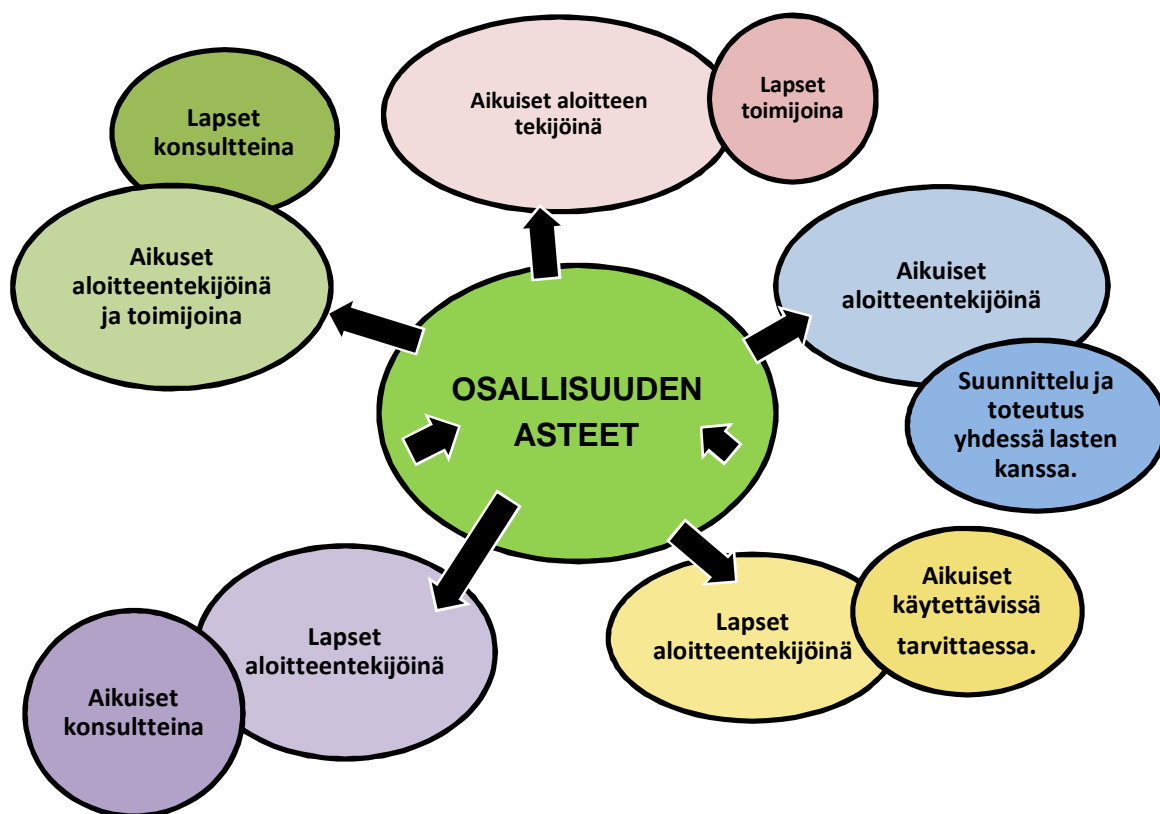
Leikkisadutus: Saduttaja on kysynyt luvan lapselta ja kirjaa lapsen leikkiä. Saduttaja kirjaa leikin toimintaa ja lapsen puhetta, eleitä ja ilmeitäkin. Lapsen tulee olla tietoinen, mitä saduttaja kirjaa. Tarina luetaan lopuksi lapselle.

Sadutusdokumentointi: Saduttaja seuraa lapsia ja kirjaa lasten leikkejä sekä keskusteluja. Kirjoittaminen tapahtuu avoimesti.

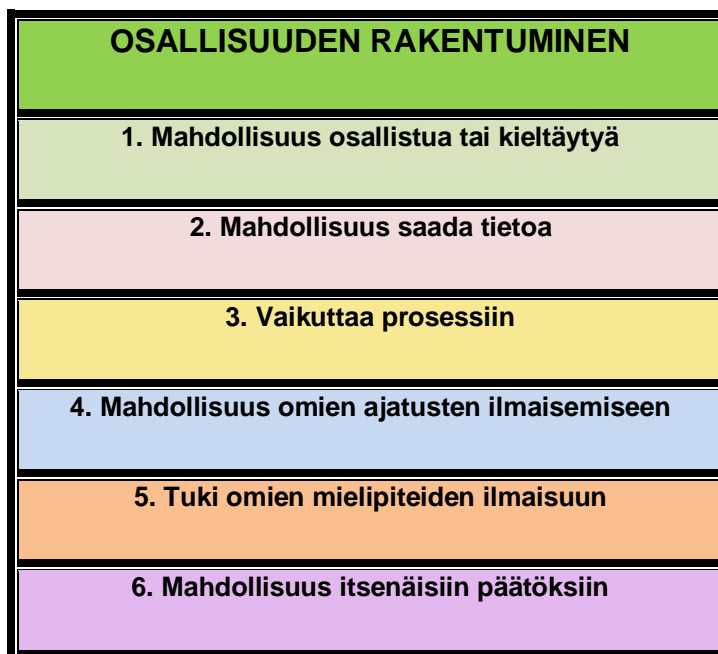
Sadun kerrontaa suositellaan lasten kanssa tehtäväksi useaan kertaan. Lasten innostuksen mukaan sitä voi laajentaa monin keinoin. Toivommekin, että tämän kokemuksen myötä päiväkodissanne sekä aikuiset että lapset innostuvat sadutuksesta. Toivottavasti siitä tulee aktiivinen työmenetelmä päiväkotinne arjessa. Kirjassa Ipana -Impro on selkeä ja innostava idearunko sadutuksen jatkamiselle. Musiikkipainotteisena päiväkotina teillä on etuoikeutettu tilanne jatkaa sadun tekemistä musiikin keinoin. Musiikkisadun muodossa tai lasten ideoinnin pohjalta soittimia käyttäen ja elävöittäen yhdessä tehtyä satua. (Eeva-Leena Malander & Tuomas Ojala. Ipana-Impro. 2013, 42.)

LAPSEN OSALLISUUS SADUTUKSESSA:

Muunneltu/ Mikko Oranen, Osallisuuden asteet (THL, Lapset, nuoret ja perheet -yksikkö)

KIRJAVINKIT:

- Ipana- Impro. Opas osallistavaan satuimprovisaatioon. (Eeva-Leena Malander & Tuomas Ojala, 2013).
  - Sadutus. Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. (Liisa Karlsson, 2014).
  - Tarinat tunteiden tulkkina. Toiminnallisia ideoita satujen ja draaman maailmasta. (Riika Kotka, 2011).
  - Lapset kertovat. (Liisa Karlsson, 2006). [Verkkolähde] Saatavana: www.edu.helsinki.fi/lapsetkertovat.
  - ⇒ sivustolta löytyy monenlaisia artikkeleita, keskustelupalsta, lasten kertomuksia ja leikkejä. Tutkimuksia, julkaisuja ja ajankohtaista tietoa.
  - Sadutus Avain osallistavaan toimintakulttuuriin. (Karlsson Liisa. 2003 & 2005)
  - ⇒ Perusteos sadutuksesta, soveltamisesta ja vaikutuksista.
  - Leikkivät tutkijat. (Riihelä M. 2000. Edita)
  - ⇒ Video ja kirja. Tietoa teoriasta ja käytännöstä. Lasten luovuudesta, lasten ajatuksista ja toiminnasta sekä sen kehittämisestä.
  - Yhdessä lasten kanssa - seikkailu osallisuuteen. (Karlsson. L. & Stenius. T. MLL. 2005.
  - ⇒ Askeleet osallistavaan toimintaan lasten kanssa. [Verkkosivu]
- Kirjan saa tulostettua luvallisesti osoitteesta: http://yhdistysnetti.mll.fi/mp/db/file_library/x/IMG/13059/file/MLL
- Yhdessä lasten kanssa-julkaisu.pdf. Katsottavaa myös sivulla: <http://yhdistysnetti.mll.fi/toimintamuodot/lapsitoiminta/>
  - Lapselle puheenvuoro. Ammattikäytännön perinteet murroksessa. (Karlsson. L.2000.Edita)

⇒ Kirjassa on analysointia lasten omasta kertomakulttuurista sekä siitä, mitä tapahtuu, kun ammattilaiset alkavat saduttaa.

- Pohjolan lasten satusiltoja . Barnens sagoboar i Norden. (Riihelä. M. 2003. Stages & Nordiska Kulturfonden).

⇒ Kirjassa kerrotaan viiden Pohjoismaan välisestä lasten satukirjeenvaihdosta. Sen merkityksestä eri maissa.

Lasten tekemiä satuja:

- Voiko olla? Edu me mej? Lasten omia tarinoita. (Kemppainen, K & Riihelä, M. 2000. Helsinki. Edita).
- Kissa lähti kävelylle ja hiiripiiri. (Kemppainen, K) Aittakorven, Hovisaaren, Kanervan ja Sateenkaaren päiväkotien lapset (1998). Kotkan kaupunki. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisu. Kotka: Painokotka.

Lasten omia kertomuksia videolla:

- Pättäni lapset kertovat tarinoitaan erityisopettajalle. (Kemppainen, K. 2000. Helsinki: Filminova, Stakes. Dysfaattisten lasten kertomuksia saduttaen. Videon voi tilata: lapsetkertovat@gmail.com
- Kerro satu 1 ja 2 ja 3. Videosarja sadutuksesta seitsemällä osalla. Tell a story , -englanninkielinen video. (Riihelä, M. 1997. Helsinki: Stakes. Tilattavissa: lapsetkertovat@gmail.com
- Qissah Wa Tawassul- satusilta- Kotka -Beirut (Riihelä, M. 2002. Filminova, Stakes)

⇒ Kansainvälisten lasten satukirjeenvaihto.

Kiitos

SUVIKELLON PÄIVÄKODIN LAPSILLE JA
HENKILÖKUNNALLE YHTEISTYÖSTÄ
SADUTUKSEN KIEHTOVASSA MAAILMASSA!

TOIVOMME, ETTÄ YHTEINEN KOKEMUKSEMME
INNOSTAA TEITÄ JATKAMAAN
SADUTUKSEN PARISSA.

LUOMISEN RIEMUA, INTOA JA ILOA
SUVIKELLON PÄIVÄKOTIIN!

SONJA KIIVERI JA SARITA KETONEN

LIITE 2. Lupakysely

ARVOISAT SUVIKELLON ESKARILASTEN VANHEMMAT

Meillä on suunnitelmissa vuoden 2018 alusta alkaen pienen oman satukirjan työstäminen. Toivoisimme, että voisimme toteuttaa sen yhdessä eskarilaisten Lukutoukkien kanssa. Tarvitsemme siihen kuitenkin teidän vanhempien luvan. Eli mikäli, lapsesi voi olla mukana tekemässä satukirjaa sadutusmenetelmän avulla, voit allekirjoittaa tämän lupakyselyn. Voit rastittaa myös kielteisen päätöksen allekirjoituksella vahvistaen.

IDEAN TAUSTAA:

Satukirja tulisi sisältämään kaikkien Lukutoukkien kertomia satuja. Syksyn aikana tutuksi tullut Mörri seikkailee metsässä ja lapsesi kertoo meille millä tavoin. Hän saa myös valokuvata metsässä Mörriä itse valitsemallaan paikalla. Kaikki lapsen kertoma tallennetaan juuri niin, kuin hän haluaa sen kertoa. Näin tarkoituksellisesti tuomme samalla esiin lapsen osallisuuden näkökulmaa ja hänen mahdollisuuttaan vaikuttaa sadun kulkuun. Hän saa kokea yhdessä tekemisen ja luomisen riemua, sekä aikuisen ainutlaatuista huomiointia, läsnäoloa ja kuuntelua. Saduttajana toimii oma tuttu henkilökunta.

Lopuksi kokoamme kaikki tarinat kirjaksi ja juhlistamme sitä julkaisujuhalla. Jokainen mukana ollut lapsi saa juhlassa oman kirjan muistoksi kokemuksestaan. Kirjassa tulisi luvallanne näkyviin lapsen etunimi, eli kirjan kirjoittajat.

Projekti liittyy opinnäytetyöhömme, jossa pyrimme osoittamaan uuden varhaiskasvatussuunnitelman toteutuksen näkyvyyttä sadutuksen moninaisin keinoin. Työstämme päiväkodille aiheeseen liittyvän materiaalipaketin.

Ystävällisin terveisin sosionomi AMK opiskelijat

Sonja Kiiveri (sonja.kiiveri@seamk.fi) ja **Sarita Ketonen** (sarita.ketonen@seamk.fi)

PALAUTATHAN KYSELYN VIIMEISTÄÄN VK: LLA 3.

Lapseni _____ saa osallistua satukirjan tekoon.	Allekirjoitus: _____
En halua, että lapseni _____ osallistuu satukirjan tekoon.	Allekirjoitus: _____